

آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی و توطئه رژیم پهلوی

برای انحلال حوزه‌های علمیه پس از نهضت پانزده خرداد

محمدحسن تشیع

پرتال جامع علوم انسانی

◆ چکیده

حوزه‌های علمیه از دیرباز تا کنون استقلال همه‌جانبه‌ای داشته‌اند و در همه شئون حیات خود تلاش کردند به دور از وابستگی به ارکان قدرت به حیات علمی خود ادامه دهند. تلاش حکومت‌ها برای دست‌اندازی به حوزه‌های علمیه به خصوص در دوره پهلوی از تقابلهای قابل توجه روحانیت شیعه با حکومت است. رژیم پهلوی برای محدود کردن فعالیت‌های روحانیت شیعه و حوزه‌های علمیه پس از ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ توطئه‌های گوناگونی را طراحی و برنامه‌ریزی کرد. تدوین آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی یکی از ده‌ها توطئه‌ای بود که شاه برای انحلال حوزه‌های علمیه و ساکت کردن روحانیت مبارز طراحی و اجرا کرد.

در مقاله حاضر فرآیند تصمیم‌گیری رژیم پهلوی در تنظیم و تصویب این آئین‌نامه و نحوه برخورد حوزه‌های علمیه با آن نقد و ارزیابی می‌شود.

کلید واژه‌ها: حوزه‌های علمیه، رژیم پهلوی، آئین‌نامه تحصیلات طلاب، استقلال حوزه، نهضت ۱۵ خرداد

◆ مقدمه

حوزه‌های علمیه از دیر باز تاکنون استقلال همه‌جانبه‌ای داشته‌اند و در همه شئون حیات خود اعم از جذب و گزینش، مواد تحصیلی، شیوه‌های آموزشی، امتحانات، تحقیقات، تبلیغات، و بالاخره معیشت و تأمین امور مادی مستقل بودند و به دور از وابستگی به حکومت‌های وقت روزگار می‌گذراندند.

این امر از یک سو دست حکام جور را از تسلط بر حوزه‌های علمیه دور نگه می‌داشت و آنان نمی‌توانستند از این قشر - که جایگاه ویژه‌ای در میان توده‌های مسلمان داشته‌اند - در جهت امیال شیطانی خویش بهره‌برند، و از سوی دیگر بر سیادت و آقایی حوزویان می‌افزود؛ چرا که با بی‌توجهی به آنچه در دست زورمداران قرار داشت، همواره وظایف تحصیلی، تحقیقی، تبلیغی و بالاخره هدایت توده‌های مردم را دنبال کردند و با سرمشق قراردادن آیه شریفه «قل لا اسئلكم علیه اجرا...» مظهر استغنائی یک انسان آزاده بودند. البته این امر هیچ‌گاه بدون گذر از مشکلات نبوده و همواره با تحمل سختی‌ها، خون دل خوردن‌ها، مواجهه با بی‌مهری‌ها و کارشکنی‌ها توأم بوده است.

پس از آغاز نهضت ظلم‌برانداز امام خمینی(ره) در سال ۱۳۴۱ و دستگیری معظم‌له پس از ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، رژیم پهلوی که همواره از سوی مراجع عظام تقلید و علمای متعهد مورد بی‌مهری قرار گرفته بود و از این‌رو محمدرضا پهلوی - که پیوسته آرزوی همسان شدن علمای شیعی ایران را با روحانیون حجاز و مصر در مواجهه با حکام کشورشان در سر می‌پروراند - در صدد بر آمد تا با انجام توطئه‌ای، اساس استقلال حوزه‌های علمیه ایران را که مرکز ثقل و محوریت آن حوزه علمیه قم بود، برهم زند و برای همیشه این مزاحمان! را که گاه

و بیگاه ذهن مبتکر شاهانه را مشوش می‌کنند و مانع اجرای افکار بدیع ملوکانه می‌شوند و بالاخره چوب لای چرخ توطئه‌های عوامل استکبار می‌گذارند، از سر راه خود بردارند.

این توطئه که در قالب طرحی پی‌ریزی شده بود، ظاهرش بر این بود تا از طلاب علوم دینی همانند محصلین مدارس دولتی به وسیله آموزش و پرورش امتحان به عمل آورد و به قبول‌شدگان این امتحانات، کارت معافیت تحصیلی ارائه دهد، اما در باطن به دنبال اهداف ذیل بود:

الف. ابتدا طلاب علوم دینی را مجبور سازند تا تحت نظر آموزش و پرورش امتحان دهند و بدین‌وسیله استقلال حوزه علمیه را در امر امتحانات، ضوابط آن، شیوه برگزاری، تاریخ تشکیل و اعلام نتایج و هر آنچه مربوط به این امور می‌باشد، مخدوش سازند و تحت نظارت دولت قرار دهند.

ب. از آنجا که طلاب حوزه‌ها مانند محصلین آموزش و پرورش و آموزش عالی از نظام وظیفه معاف نیستند، بلکه تنها به آنان کارت معافیت تحصیلی می‌دادند و این کارت همه ساله تمدید می‌شد (این امر حتی در نظام جمهوری اسلامی نیز به همین شیوه است و متأسفانه تغییر عمده‌ای پیدا نکرده است که خود بحث جداگانه‌ای دارد) لذا از این طریق همه طلاب با اطلاعات دقیق و مطابق با مدارک واقعی شناسایی می‌شدند.

ج. طلابی که در این امتحانات قبول نمی‌شدند یا شرکت نمی‌کردند و یا بنا بر عللی صلاحیت! مورد قبول رژیم را به دست نمی‌آوردند (مانند یاران امام خمینی!) هم از ادامه تحصیلات محروم می‌شدند و هم به سربازخانه‌ها معرفی می‌شدند و حوزه علمیه قم را بدین طریق از عناصر ناراحت و مخرب و ضد نظام شاهنشاهی! و... پاکسازی می‌کردند.

د. مهم‌تر از امور یاد شده اقدام بعدی رژیم شاه در جهت برنامه تحصیلی طلاب علوم دینی بود. رژیم پهلوی به بهانه اینکه در امتحانات طلاب، مواد مشخصی باید امتحان گرفته شود، موادی را تحت عنوان «برنامه دوره تحصیلات طلاب علوم دینی» در هزار و شصت و دومین جلسه شورای عالی فرهنگ از تصویب گذراند که به موجب آن طلاب علوم دینی ملزم باشند

پس از آغاز نهضت ظلم برانداز امام خمینی (ره) در سال ۱۳۴۱ و دستگیری معظم له پس از ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، رژیم پهلوی که همواره از سوی مراجع عظام تقلید و علمای متعهد مورد بی‌مهری قرار گرفته بود و از این رو محمدرضا پهلوی - که پیوسته آرزوی همسان شدن علمای شیعی ایران را با روحانیون حجاز و مصر در مواجهه با حکام کشورشان در سر می‌پروراند - در صدد برآمد تا با انجام توطئه‌ای، اساس استقلال حوزه‌های علمیه ایران را که مرکز ثقل و محوریت آن در حوزه علمیه قم تمرکز یافته بود، برهم زند.

مواد و کتاب‌های درسی تعیین شده از سوی وزارت فرهنگ را آموزش ببینند و در موقع امتحان همان‌ها را نیز امتحان دهند.

البته این انکارناپذیر بود، حوزه‌ای که مواد درسی‌اش، کتاب‌های آموزشی‌اش، برنامه امتحاناتش و حتی شرایط گزینشش (طبق آنچه تحت عنوان «آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی» در همان شورای عالی فرهنگ نیز به تصویب رسید) در جای دیگر تنظیم شده و به آن ابلاغ گردیده بود، نه تنها یک حوزه علمیه مستقلی نبود بلکه حتی یک نهاد آموزشی مستقل نیز به حساب نمی‌آمد.

از آنجا که تن دادن به این طرح قطعا مساوی با از بین بردن حیات معنوی و نیز برهم زدن استقلال همه‌جانبه حوزه علمیه بود، لذا زعمای حوزه و اندیشمندان و آینده‌نگران روحانی بنای مخالفت با این

طرح را گذاردند و با همت والایی که از خود نشان دادند، نگذاشتند رژیم پهلوی به امیال پلید خود دست یازد و این توطئه را پس از طی مراحل - که شرح آن در این مقاله خواهد آمد - ناکام ساختند.

در این بین حضور مرحوم آیت‌الله العظمی سید محمدرضا گلپایگانی (ره) در مخالفت با این

توطئه از همه عیان‌تر است. در سال‌های پس از تبعید امام خمینی (ره) به ترکیه (۱۳۴۳) و عراق (۱۳۴۴)، رژیم پهلوی که جرأتی در خود دیده بود طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰ حوزه علمیه قم را محل تاخت و تاز و اجرای این طرح قرار داد. آیت‌الله العظمی گلپایگانی یگانه عالم متعهد و وظیفه‌شناسی بود که تنها رادع و مانع رژیم در موفقیت همه‌جانبه این توطئه محسوب می‌شد. ایشان عملاً و علناً مخالفت خود را اظهار می‌داشت و حتی به منظور جلوگیری از بهانه‌یابی‌های رژیم، خود رأساً اقدام به برگزاری امتحانات از طلاب علوم دینی کرد.

متن آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی و نیز متن برنامه دوره تحصیلی آن، که در تاریخ اول دی ماه ۱۳۴۲ در شورای عالی فرهنگ تصویب و از سوی خانلری (عامل سرسپرده رژیم پهلوی و وزیر فرهنگ وقت) ابلاغ شده است به شرح زیر می‌باشد:

آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی

ماده ۱. طلاب علوم دینی کسانی هستند که طبق برنامه مصوب شورای عالی فرهنگ به تحصیل علوم دینی اشتغال دارند.

ماده ۲. تحصیلات طلاب علوم دینی به سه دوره تقسیم می‌شود.

الف) دوره مقدماتی (ب) دوره سطح (ج) دوره خارج

الف) دوره مقدماتی شامل سه سال است (طبق برنامه‌ای که از طرف شورای عالی فرهنگ به تصویب خواهد رسید).

ماده ۳. کسانی می‌توانند وارد دوره مقدماتی شوند که حداقل دارای گواهینامه سال ششم ابتدایی باشند.

تبصره ۱. اشخاصی که فعلاً در دوره مقدماتی به تحصیل اشتغال دارند ولی فاقد گواهینامه سال ششم ابتدایی می‌باشند در صورتی می‌توانند وارد دوره (سطح) شوند که سال ششم ابتدایی را امتحان دهند و به اخذ گواهینامه نائل گردند.

ب) دوره سطح شامل چهار سال است (طبق برنامه‌ای که از طرف شورای عالی فرهنگ به تصویب خواهد رسید).

ماده ۴. کسانی می‌توانند در دوره سطح تحصیل نمایند که در امتحانات دوره مقدماتی

توفیق حاصل نموده باشند.

ماده ۵. طلاب مشمولی که در دوره سطح به تحصیل اشتغال دارند می‌توانند تا پایان سن ۲۵ سالگی از معافیت تحصیلی استفاده کنند.

صدور معافیت موقت تحصیلی این قبیل مشمولین موکول به تسلیم گواهی اشتغال به تحصیل به امضای دو نفر از مدرسین سطح مورد اعتماد فرهنگ مربوط خواهد بود.

ماده ۶. طلاب مشمول خدمت نظام وظیفه که سن آنان از ۲۵ سال تجاوز نماید مکلف‌اند در اردیبهشت ماه سال ۱۳۴۳ در امتحانات مربوطه شرکت نمایند و در صورت توفیق ارتقا به کلاس‌های سوم، چهارم برای آنان کارت معافیت موقت تحصیلی صادر خواهد شد، مشروط بر آنکه تا خاتمه تحصیل دوره سطح مردود نشوند.

ماده ۷. طلاب مشمولی که بیش از دو سال در یک پایه توقف نمایند نمی‌توانند برای سومین سال از معافیت تحصیلی استفاده کنند و باید به اداره نظام وظیفه معرفی گردند.

ماده ۸. امتحانات سال آخر دوره مقدماتی و هر یک از سال‌های تحصیلی دوره سطح در اردیبهشت ماه هر سال زیر نظر نماینده وزارت فرهنگ برابر با برنامه مصوب شورای عالی فرهنگ در حوزه‌های علمی که از طرف وزارت فرهنگ معین می‌شود انجام می‌گیرد.

تبصره ۲. فهرست مشخصات و ریز نمرات کلیه داوطلبان که به امضای مدرسین و نمایندگان وزارت فرهنگ رسیده باشد باید به اداره کل بازرسی و اداره امتحانات و اداره فرهنگ محل برای ثبت و اقدام مقتضی ارسال گردد.

ج) دوره خارج

ماده ۹. کسانی می‌توانند در دوره تحصیلی خارج به تحصیل اشتغال ورزند که از عهده امتحانات مقرر دوره سطح برآمده باشند.

ماده ۱۰. وزارت فرهنگ برای طلاب مشمول خدمت نظام که فعلا دوره خارج را تحصیل می‌نمایند یا در آینده طبق مقررات به دوره خارج می‌رسند، با گواهی دو تن از مدرسین

دوره خارج تا شش سال حداکثر معافیت تحصیلی صادر خواهد نمود.

آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی در ده ماده و دو تبصره به شرح فوق در هزار و شصت و دومین جلسه شورای عالی فرهنگ مورخ اول دی ماه ۱۳۴۲ مورد رسیدگی و تصویب قرار گرفت. صحیح است به موقع اجرا گذارده شود.

وزیر فرهنگ - دکتر خانلری

در این آئین‌نامه که تنها چند ماه پس از قیام تاریخی ۱۵ خرداد ۴۲ به تصویب رسید، نکاتی در خور توجه است:

حوزه‌های که مواد درسی‌اش، کتاب‌های آموزشی‌اش، برنامه امتحاناتش و حتی شرایط گزینشش (طبق آنچه تحت عنوان «آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی» در همان شورای عالی فرهنگ نیز به تصویب رسید) در جای دیگر تنظیم شده و به آن ابلاغ گردیده بود، تنها یک حوزه علمیه مستقلی نبود بلکه حتی یک نهاد آموزشی مستقل نیز به حساب نمی‌آمد.

۱. ماده اول تنها کسانی را طلاب علوم دینی می‌دانست که طبق برنامه مصوب شورای عالی فرهنگ به تحصیل اشتغال داشته‌اند. بنابراین کسانی که طبق روال متداول در حوزه‌های علمیه تحصیل می‌کردند، پس از اجرای این آئین‌نامه دیگر از طلاب علوم دینی محسوب نمی‌شدند و این اولین و مهم‌ترین شرط برای زیر پوشش گرفتن حوزه‌های علمیه و اضمحلال استقلال آنها بود.

۲. ماده دوم ورود به دوره مقدماتی حوزه را مشروط به داشتن گواهی‌نامه سال ششم ابتدایی آموزش و پرورش کرده بود. در تبصره این ماده شرط یاد

شده حتی در دوره سطح حوزه نیز به نحوی ملحوظ شده بود.

از آنجا که در آن سال‌ها طلاب حوزه‌های علمیه رغبتی به تحصیلات دروس جدید نشان

نمی‌دادند و حتی برخی خواندن و نوشتن را نیز از حوزه شروع می‌کردند، لذا شرط داشتن گواهینامه ششم ابتدایی، مانعی برای طلبه شدن و طلبه باقی ماندن بخشی از حوزویان محسوب می‌شد.

۳. ماده پنجم آئین‌نامه فوق‌الذکر استفاده از معافیت تحصیلی طلاب را به تسلیم گواهی اشتغال به تحصیل از سوی دو نفر از مدرسین مورد اعتماد رژیم منوط کرده بود و از این طریق اهرم فشار دیگری را علیه طلاب حوزه اعمال می‌کرد که بر اساس آن هرگاه آنان را مخالف رژیم و اهل مبارزه یافتند با تحت فشار قرار دادن مدرسین معتمد خود، این‌گونه طلاب را از دریافت معافیت تحصیلی محروم سازند.

۴. امتحانات حوزه‌های علمیه براساس ماده هشتم، طبق برنامه مصوب شورای عالی فرهنگ و زیر نظر نماینده وزارت فرهنگ انجام می‌شد! و بر این اساس هم برنامه امتحانی و هم مجری و ناظر آن از بیرون حوزه بر آن تحمیل می‌شد! بنابراین براساس این آئین‌نامه، طلابی علوم دینی بودند که می‌بایست هم طبق برنامه وزارت فرهنگ تحصیل کنند و هم طبق برنامه آن وزارت امتحان دهند والا طلبه نخواهند بود!

۵. در تبصره ماده هشتم تصریح شده است که فهرست مشخصات طلاب می‌باید به اداره کل بازرسی، اداره امتحانات و اداره فرهنگ محل برای ثبت و اقدام مقتضی ارسال گردد. با توجه به اسنادی که پس از این خواهد آمد و از ارتباط تنگاتنگ ساواک و آموزش و پرورش در این خصوص حکایت می‌کند، قطعا ارسال مشخصات طلاب به ساواک و حتما از آن طریق به شهربانی و ژاندارمری را در برنامه خود داشتند تا پس از آن درباره طلاب انقلابی اقدام مقتضی انجام دهند.

گرچه نکات دیگری در این آئین‌نامه تأمل‌انگیز است - نظیر ماده دهم که معافیت تحصیلی را در دوره خارج حداکثر تا شش سال صادر می‌کند و پیش از آن اجازه تحصیل به طلاب نمی‌دهد - لیکن به جهت جلوگیری از اطاله کلام این بحث پایان می‌پذیرد و متن برنامه دوره تحصیلات طلاب علوم دینی بررسی می‌شود:

برنامه دوره تحصیلات طلاب علوم دینی

الف) دوره مقدماتی (سال اول)

قرآن:	قرائت تمام قرآن مجید با تجوید و ترجمه نیم جزء آخر قرآن
فارسی:	قرائت، املاء، انشاء، در حدود سال اول متوسطه.
صرف و نحو:	صرف در حدود صرف میر، نحو در حدود عوامل ملامحسن.
فقه:	عبادات در حدود مختصر نافع
ریاضیات:	حساب: چهار عمل اصلی و اعشار و سلسله متری در حدود کلاس اول متوسطه، هندسه تا آخر سطح در حدود دوره ابتدایی
جغرافیا:	یک ثلث از کلیات جغرافیا که در دوره اول متوسطه تدریس می‌شود.
تاریخ:	تاریخ ایران قسمت قبل از اسلام مطابق آنچه در دوره اول متوسطه تدریس می‌شود.

ب) سال دوم)

قرآن:	ترجمه یک جزء آخر قرآن
فارسی:	قرائت و املاء و انشاء فارسی در حدود سال دوم متوسطه
عربی:	صرف در حدود تصریف، نحو در حدود هدایه
فقه:	وقف، نذر، عهد، سوگند، بیع، رهن و اجاره در حدود مختصر نافع
ریاضیات:	حساب در حدود اول متوسطه، هندسه، مساحت اجرام بدون ذکر دلیل
جغرافیا:	ثلث دوم از کلیات جغرافیا در حدود دوره اول متوسطه
تاریخ:	تاریخ ایران از ظهور اسلام تا آغاز صفویه در حدود دوره اول متوسطه

ج) سال سوم)

قرآن:	حفظ جزء آخر قرآن
-------	------------------

فارسی: قرائت و املاء و انشاء فارسی در حدود سال سوم متوسطه

صرف و نحو: صرف و نحو عربی در حدود سیوطی

فقه: بقیه ابواب فقه در حدود مختصر نافع

ریاضیات: حساب و هندسه مراجعه به مواد دو سال قبل با توضیحات بیشتر

جغرافیا: ثلث سوم از کلیات جغرافیا در حدود دوره اول متوسطه

تاریخ ایران: از آغاز دوره صفویه تا زمان حاضر در حدود دوره اول متوسطه

منطق: در حدود کبری

تبصره ۱. امتحان سال آخر دوره مقدماتی (منظور در ماده ۸ آئین نامه تحصیلات طلاب علوم دینی) از تمام مواد سه ساله به عمل خواهد آمد و کسانی در امتحان قبول خواهند شد که نمره هر یک از مواد کتبی آنها از ۷ و هر یک از مواد شفاهی آنان از ۱۰ کمتر نباشد.

تبصره ۲. امتحان قرآن و قرائت فارسی فقط شفاهی و امتحان دیکته و انشاء فقط کتبی است. از سایر مواد هم امتحان کتبی و هم امتحان شفاهی به عمل خواهد آمد.

تبصره ۳. داوطلب در صورتی که تا چهار ماده از مواد کتبی و شفاهی در امتحان اردیبهشت کمتر از ۷ داشته باشد، می تواند در امتحانات شهریور همان سال آن مواد را مجددا امتحان بدهد و شرط ارتقا به دوره سطح آن است که هر یک از نمره های تجدیدی به حد نصاب قبولی برسد.

(ب) دوره سطح (سال اول)

تفسیر: مقدمات تفسیر در حدود مقدمات تفسیر مجمع البیان

فارسی: قرائت و املاء و انشاء در حدود کلاس چهارم متوسطه ادبی

عربی: صرف در حدود شرح نظام با مباحث جمع مکسر، نحو، باب اول از

مغنی اللیب

- قرائت: قرائت و ترجمه چند خطبه مختصر از خطب و کلمات حضرت رسول اکرم (ص) و نهج البلاغه، ترجمه عباراتی ساده از عربی به فارسی و فارسی به عربی
- فقه: مباحث عبادات در حدود شرایع
- اصول: از اول تا مباحث عام و خاص در حدود کتاب معالم
- منطق: از اول حاشیه ملا عبدالله تا مباحث قضایا (یا کتابی در حدود آن)
- تاریخ اسلام: از ظهور اسلام تا اول خلافت بنی عباس در حدود دوره دوم متوسطه ادبی
- تاریخ طبیعی: زمین‌شناسی گیاه‌شناسی، حیوان‌شناسی به اختصار
- (سال دوم)
- تفسیر: دو جزء از قرآن در حدود مجمع البیان
- فارسی: قرائت و املاء و انشاء در حدود کلاس پنجم متوسطه ادبی
- عربی: صرف، بقیه مباحث صرف در حدود شرح نظام، نحو، ابواب دوم و سوم و چهارم مغنی اللیبیب
- قرائت: چند خطبه از خطب رسول اکرم (ص) و نهج البلاغه، ترجمه از عربی به فارسی و فارسی به عربی
- فقه: مباحث عقود در حدود کتاب شرایع
- اصول: بقیه مباحث اصول در حدود کتاب معالم
- منطق: بقیه حاشیه ملا عبدالله یا کتابی در حدود آن
- تاریخ: تاریخ اسلام از خلافت بنی‌عباس تا عصر حاضر در حدود دوره دوم متوسطه ادبی
- فیزیک و شیمی: تعریفات و اصطلاحات

(سال سوم)

تفسیر:	تفسیر قسمتی از آیات احکام
فارسی:	قرائت و املاء و انشاء در حدود کلاس ششم متوسطه ادبی
عربی:	معانی و بیان در حدود کتاب مختصر تفتازانی
فقه:	مباحث طلاق و میراث در حدود شرح لمعه
اصول:	مباحث لفظیه و اوامر و نواهی در حدود قوانین
کلام:	در حدود باب حادی عشر
منطق:	در حدود منطق شرح منظومه
درایه:	در حدود کتاب درایه شهید ثانی

(سال چهارم)

تفسیر:	تفسیر قسمت از آیات احکام
فارسی:	قرائت گلستان سعدی و باب اول و دوم از کتاب کلیله و دمنه و دیکته و انشاء
عربی:	بدیع در حدود مختصر تفتازانی
فقه:	مکاسب محرمة در حدود مکاسب شیخ انصاری
اصول:	قسمتی از ادله عقلیه در حدود فرائد شیخ انصاری
فلسفه:	مباحث امور عامه در حدود شرح منظومه حاجی سبزواری
هیأت:	یک دوره هیأت مختصر در حدود دوره دوم متوسطه ادبی با توجه و تطبیق با اصطلاحات هیأت قدیم

تبصره ۱. مفاد تبصره دو و سه ذیل دوره مقدماتی در امتحان سال چهارم دوره سطح نیز مراعات خواهد شد.

تبصره ۲. خواندن کتبی که در برنامه فوق نام برده شده است الزامی نیست و می‌توان کتب دیگری که در همان حدود باشد امتحان داد و مخصوصا داوطلبان اهل سنت در فقه

و اصول می‌توانند فقه و اصول را مطابق مذهب خود از کتبی در همان حدود امتحان بدهند.

ج) (دوره خارج)

چون تدریس کتب و مواد دوره خارج بسته به نظر مدرس مربوطه می‌باشد، بنابراین وزارت فرهنگ حداکثر تا شش سال متوالی نسبت به صدور برگ معافی طلاب مشمولی که در دوره خارج به تحصیل اشتغال دارند برابر ماده ۱۰ آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی اقدام خواهد کرد مشروط بر اینکه طلاب مزبور دارای گواهی اشتغال به تحصیل از یکی از مدرسین دروس خارج باشند.

برنامه دوره تحصیلات طلاب علوم دینی به شرح فوق در هزار و شصت و دومین جلسه شورای عالی فرهنگ مورخ اول دی ماه ۱۳۴۲ مورد رسیدگی و تصویب قرار گرفت. صحیح است به موقع اجرا گذارده شود.

وزیر فرهنگ - دکتر پرویز خانلری

با تأملی در مواد تحصیلی که در یک دوره سه ساله مقدماتی، یک دوره چهارساله سطح و یک دوره شش ساله خارج تنظیم شده بود به خوبی می‌توان فهمید که هدف اصلی طراحان این برنامه تهی کردن حوزه‌های علمیه از برنامه‌های عمیق درسی خود بود. این امر به خصوص در دوره سطح برنامه مورد بحث به روشنی نمایان است.

کسانی که با دروس حوزه‌های علمیه آشنایی دارند می‌دانند که مهم‌ترین مباحث دوره سطح را اصول و فقه نیمه استدلالی تشکیل می‌دهد. در علم اصول فقه، ابواب مختلف کتاب رسائل مرحوم شیخ انصاری (ره) و کفایه مرحوم آخوند خراسانی (ره) و در فقه کتاب لمعتین مرحوم شهید اول و مکاسب مرحوم شیخ انصاری (ره) مهم‌ترین کتاب‌های کنونی دروس حوزه می‌باشند. با این حال در برنامه تنظیمی وزارت فرهنگ رژیم شاه از کتاب رسائل باب ادله عقلیه (حدود یک پنجم کتاب) از لمعتین، تنها کتاب طلاق و کتاب ارث (حدود یک دهم آن) و از کتاب مکاسب، تنها مبحث مکاسب محرمه (حدود یک پنجم آن) برگزیده شده بود و مابقی ابواب این کتاب‌ها به همراهی تمام کتاب کفایه از متن دروس حوزه حذف شدند. بر اساس این

برنامه ریزی به خوبی مشخص بود که اگر طلبه‌ای با این کیفیت پایین تحصیلی به دروس سطح و خارج حوزه قدم می‌گذاشت عملاً توانایی قدرت استنباط علمی مباحث از او سلب می‌شد و چون در مقطع دروس خارج نیز تنها شش سال فرصت ادامه تحصیل داشت، در این صورت حوزه علمیه نه تنها از پرورش مجتهدانی عالی مقام باز می‌ماند بلکه حتی از تحویل عده‌ای فاضل و آشنای به مبانی فقهی اسلام نیز عاجز می‌شد!

نظام تحصیلی حوزه از دیرباز عموماً تنها نیل طلاب به مقام رفیع اجتهاد را هدف درازمدت خود قرار داده بود و این روش دقیقاً برخلاف دروس کلاسیک دانشگاه‌ها بود که منوط به گذراندن دوره‌هایی خاص با کتاب‌هایی خاص و در مدت زمان نسبتاً مشخص انجام می‌شود. نیاز به مطالعه عمیق و دقیق دروس حوزوی در دوره سطح و سپس حضور مستمر در دروس خارج فقه و اصول (نه فقط شش سال، بلکه بنا به فراخور استعداد توان و ممارست طلاب) و

با تأملی در مواد تحصیلی که در یک دوره سه ساله مقدماتی، یک دوره چهارساله سطح و یک دوره شش ساله خارج تنظیم شده بود به خوبی می‌توان فهمید که هدف اصلی طراحان این برنامه تهی کردن حوزه‌های علمیه از برنامه‌های عمیق درسی خود بود. این امر به خصوص در دوره سطح برنامه مورد بحث به روشنی نمایان است.

بالاخره مطالعه فراوان و تسلط بر مبانی لازم، یک روش کاملاً کارآمد و مجتهدپرور در طول سالیان دراز محسوب می‌شد لیکن با برنامه تنظیمی وزارت فرهنگ رژیم شاه، به کلی باب اجتهاد بسته می‌شد و طلاب حوزه نیز مانند دانشجویان دانشگاه‌ها که عموماً با انباشته‌ای از حفظیات سر و کار داشتند، با گذراندن چند سال دروس کلاسیک، فارغ‌التحصیل می‌شدند و الزاماً می‌بایست از تحصیلات حوزوی خویش فاصله می‌گرفتند.

بنابراین هر کس که با نظام مجتهدپرور حوزوی آشنایی مختصری داشت به سادگی متوجه می‌شد که هدف رژیم شاه از تدوین آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی چیزی جز از هم پاشیدن حوزه‌های علمیه نبود.

به هر حال در اوایل سال ۱۳۴۵ دولت برنامه تحصیلی طلاب علوم دینی را - که خود تنظیم کرده بود - برای مراجع عظام تقلید فرستاد و از آنان خواست به این برنامه عمل کنند. مرحوم آیت‌الله العظمی گلپایگانی(ره) در ابتدای سال تحصیلی آن سال، از طلاب حوزه امتحان به عمل آوردند و عملاً به دولتیان فهماندند که برنامه امتحانات طلاب به ایشان مربوط است نه به آموزش و پرورش. سپس در تاریخ ۴۵/۹/۱۶ به هنگام تعطیلی دروس حوزه به مناسبت فرا رسیدن ماه مبارک رمضان سخنانی ایراد کردند و پرده از این توطئه موزیانه برداشتند:

در حال حاضر از طرف آموزش و پرورش خواسته‌اند امتحاناتی از طلاب بگیرند، لیکن ما قبول نکردیم تا اینکه با وزیر آموزش و پرورش تماس گرفتم و گفتم شما نباید در این مورد دخالتی داشته باشید چون درس شما برای ساختن هواپیما و خیابان‌سازی و دیگر مادیات به کار می‌رود ولی درس ما برای معنویات و زنده نگه داشتن روح مردم مسلمان است، در این صورت درس ما با درس شما غیر قابل مقایسه است و ایشان نیز ظاهراً قبول کردند و این موضوع را بنده با آقای شریعتمداری مشورت کردم و ایشان هم نظرشان همین بوده است، و البته بنده به مقتضیات زمان اقدامات لازم را انجام خواهم داد، پس بنابراین شما از هیچ طرف ناراحتی نداشته باشید و به کار خود مشغول باشید.

پس از آن ایشان نامه‌ای به محمدرضا پهلوی نوشت و در آن ضمن گله‌مندی از اوضاع مذهبی کشور و برشماری برخی اقدامات ضد دین و قرآن و مسلمانی درباره توطئه امتحانات طلاب چنین نگاشت:

... در ایامی که ماه رمضان در پیش بود و آقایان طلاب بر حسب معمول برای تبلیغ مسافرت می‌نمایند و مردم از آنها دعوت نموده و در انتظار هستند، زمره‌هایی آغاز شده از قبیل اعلان برنامه و امتحان طلاب از طرف وزارت آموزش و پرورش و دخالت اداره اوقاف در مدارس دینی و بعضی شئون روحانیت... فعلا که مملکت احتیاج به احضار و اعزام تمام مشمولین ندارد و جمعی را به عناوین مختلفه معاف می‌کنند و عده مشمولین طلاب هم معنی به نیست، به اسم نظام وظیفه در برنامه و تحصیلات طلاب که تحت نظر مراجع شیعه انجام می‌شود مداخله می‌نمایند.

در دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها که با بودجه دولت اداره می‌شود گواهی اساتید معتبر و

وزارت آموزش و پرورش در برنامه و تحصیلات آنها نظاره ندارد، لیکن گواهی اساتید حوزه‌های علمیه که هیچ توقع مادی از دولت ندارند و در نظر تمام مقامات اسلامی و مسلمانان دنیا معتبر و با ارزش است، مردود و غیر معتبر می‌دانند...

لیکن این اعتراض‌ها مؤثر واقع نشد و رژیم طاغوت که از این طرح اهداف بالاتری را دنبال می‌کرد به برنامه خود ادامه داد. متأسفانه دیگر مراجع وقت با جدیت تمام با این مسأله مخالفت نکردند. مرحوم آیت‌الله نجفی مرعشی به دلیل کسالت در این‌گونه امور دخالت نمی‌کردند، و شریعتمداری هم که اگر به اجرای برنامه دولت کمک نمی‌کرد، توقع مخالفت هم از او نمی‌رفت. در یکی از ملاقات‌هایی که او با مأمور ساواک داشت در جواب این سؤال که چرا به دفتردارش (مجتبی عراقی) نظر مثبتی درباره برنامه امتحانات دولت اظهار نکرده است، گفت: نظر من نه اینکه مخالفت با اوامر شاهنشاه آریامهر بوده و نه مخالفت با دولت، بلکه اگر به او می‌گفتم برو این کار را انجام بده، بدون شک ایشان هم به همه طلاب می‌گفت که فلان کس گفته که باید انجام شود و

زندگی با طلاب بعد از آن مشکل بود، و من موافقم این عمل انجام بشود و به شما بگویم نه اینکه هیچ وقت با اوامر شاهنشاه مخالف نیستم بلکه پشتیبان اوامر معظم‌له می‌باشم.

من در انتظار دیگران که در مجلس بودند نمی‌توانستم موافق با اجرای برنامه باشم گرچه باطنا موافقم.

به هر حال در ابتدای سال ۱۳۴۶ اداره آموزش و پرورش شهرستان قم با صدور اطلاعیه‌ای طلاب حوزه را به ثبت نام و شرکت در امتحانات دعوت کرد و متعاقب آن

نامه ذیل را به حوزه علمیه فرستاد:

حوزه محترم علمیه قم ۱۶۳ - ۴۶/۱/۸

چون مقرر است که آئین‌نامه و برنامه تحصیلی طلاب علوم دینی به موقع اجرا گذاشته شود و در اردیبهشت ماه ۴۶ از داوطلبان امتحان به عمل آید، طرح سؤال و امتحانات مربوطه نیز به وسیله مدرسین محترم آن حوزه به عمل خواهد آمد و در قبول و رد طلاب، نظر آنان مؤثر است و این اداره جز نظارت دخالت دیگری ندارد لذا خواهشمند است دو نفر از مدرسین دوره مقدماتی و دو نفر از مدرسین دوره سطح مورد اعتماد آن حوزه را به این اداره معرفی فرمایید تا نسبت به تنظیم و اجرای برنامه امتحانات با ایشان تبادل افکار نموده و امتحانات مورد نظر به بهترین وجه با تشریک مساعی آن حوزه و این اداره انجام پذیرد.

رئیس اداره آموزش و پرورش قم، کاظم بیگی

علی‌رغم گذشت مدتی از الصاق آگهی وزارت آموزش و پرورش در مدرسه فیضیه، نه تنها هیچ یک از طلاب حوزه جهت ثبت نام اقدام نکردند بلکه عده‌ای با پاره کردن آگهی‌های مربوطه و بعضی نیز با سرودن اشعاری در این باره و الصاق آن به در و دیوار فیضیه با این توطئه مقابله و مخالفت کردند.

یکی از روحانیون انقلابی اشعاری به شرح زیر در این زمینه سروده است:

باز می‌خواهند از نو فتنه‌ای برپا کنند	برعلیه ما دوباره نقشه‌ای اجرا کنند
این سفیهان تازه می‌خواهند از ما امتحان	باید اندر مرگ خود تعبیر این رویا کنند
امتحان نبود قفس باشد برای صید ما	سلب آزادی زما این قوم بی‌پروا کنند
چون نمی‌فهمند چیزی جز ستم، بر ما سزد	آزماییم علمشان نی امتحان از ما کنند
با وجود این مراجع از کمال احمقی است	آنکه مشتی بی‌سر و پا امتحان ما کنند
ما به خون خویشتن هر ساله دادیم امتحان	حاجتی نبود که دیگر امتحان از ما کنند

از کماندوهای روز عید، خود جویا شوید
 و از مسلسل‌های روز نیمه خرداد پرس
 زان همه جلاد و از شلاق زندان‌ها بپرس
 پس ز سربازی کجا ترسند سربازان دین
 ما به دنیا امتحان علم و تقوی داده‌ایم
 وای کاینک بیشه را از شیر خالی دیده‌اند
 یارب اینها را ز خواب جهل خود بیدار کن

تا شما را از فداکاری ما آگاه کنند
 تا تو را از سینه صد چاک ما دانا کنند
 تا شما را واقف از ایمان و صبر ما کنند
 فوق سربازی بگو اینها کجا پروا کنند
 حاش لله آنکه ما را چاکر درگاه کنند
 کاین چنین احکام قرآن یک به یک الغا کنند
 تا مگر اندیشه اندر کیفر فردا کنند

ساواک قم در انعکاس عدم استقبال و مخالفت مراجع و طلاب حوزه علمیه قم، طی گزارشی به مرکز می‌نویسد:

به: ۳۱۶

از: ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰

به قرار اطلاع در حال حاضر طلاب از ثبت نام و شرکت در امتحانات استقبال نمی‌کنند و علت آن چند مطلب است:

۱. اکثر مراجع در این مسأله متحد هستند و می‌گویند طلاب نباید ثبت نام کنند و آیت‌الله گلپایگانی در این خصوص شدیداً مخالف است.
۲. در بین طلاب شایع است که این امتحانات فقط برای مشمولین است، بنابراین تعداد شرکت‌کنندگان و عده‌ای

شوریه پژوهشی
 پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 نشریه علمی تخصصی در حوزه تاریخ پژوهی ایران معاصر

شماره ۱۹ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۰ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۱ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۲ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۳ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۴ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۵ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۶ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۷ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۸ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۲۹ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰
 شماره ۳۰ - ۴۹۶ / ۲۱ - ۴۶/۲/۱۰

موضوع: ...

عنوان: ...

چکیده: ...

کلیدواژه‌ها: ...

مقدمه: ...

۱- اکثر مراجع در این مسأله متحد هستند و می‌گویند طلاب نباید ثبت نام کنند و آیت‌الله گلپایگانی در این خصوص شدیداً مخالف است.

۲- در بین طلاب شایع است که این امتحانات فقط برای مشمولین است، بنابراین تعداد شرکت‌کنندگان و عده‌ای

فصلنامه تخصصی در حوزه تاریخ پژوهی ایران معاصر

از طلاب نیز مشمول قانون دویست تومانی شده و اکثرا ورقه معافی دائم دریافت داشته‌اند.

۳. چون اداره آموزش و پرورش طلابی را ثبت نام می‌کند که یا درس مقدمات بخوانند یا سطح، بهانه دیگری در دست طلاب است و می‌گویند ما خارج می‌خوانیم.

۶. فردی را که اداره آموزش و پرورش برای ثبت نام طلاب انتخاب نموده شخصی است بنام همایون که شخصا متعصب و با این اقدامات مخالف و با مراجع نیز ارتباط دارد و در بدو امر هر طلبه‌ای می‌آید ثبت نام کند خود او اظهار می‌کند تو خارج می‌خوانی یا خیر؟ طلبه هم می‌گوید خارج و او می‌افزاید ما با خارج خوان کاری نداریم و با تأسی به متن قانون و خواسته طلبه و اعمال نظر خود، از ثبت نام طلبه‌ها خودداری می‌کند.

نظر به اینکه این برنامه تنها انجام امتحاناتی معمولی نبود، اداره آموزش و پرورش شهرستان قم در اجرای آن به جای آنکه با مقامات ما فوق خود در وزارت متبوع در تماس باشد و درباره مسائل از آنان کسب تکلیف کند، پیوسته با اداره ساواک قم در تماس بود و

رطب و یابس را به آنان خبر می‌داد و از آنان کسب تکلیف می‌نمود، به عنوان نمونه به مورد ذیل توجه فرمایید:

سازمان اطلاعات و امنیت شهرستان قم

۵۸۶۹ - ۴۶/۳/۲۳

فوری محرمانه

محترما همان‌طور که استحضار دارند

در مورد امتحانات و اجرای آئین‌نامه و

برنامه تحصیلات طلاب علوم دینی با

وجود تلاش‌های مداوم و پی در پی این

اداره برای حاضر نمودن حوزه علمیه

قم به تمکین آن و معرفی دو نفر از

مدرسین جهت انجام امتحان که بر طبق آئین‌نامه باید به وسیله آنان انجام گیرد تا کنون نتیجه‌ای به دست نیامد و حوزه علمیه از معرفی مدرس خودداری کرد و با تشویقات و اقدامات این اداره ۵۳ نفر از طلاب جهت گذراندن امتحان ثبت نام نموده‌اند. لذا برای انجام امتحان ناگزیر باید از دبیران وارد استفاده به عمل آید و برای احتراز از تأخیر اجرای برنامه در نظر است که امتحانات از روز شنبه ۲۷ خرداد ماه جاری شروع گردد، خواهشمند است با در نظر گرفتن مقتضیات مخصوص محل، جوابا نظریه آن اداره را اعلام فرمایید، که آیا با توجه به تمام جهات و موقعیت فعلی و انجام امتحان به وسیله آقایان دبیران، شروع امتحان صلاح هست یا نه؟

رئیس اداره آموزش و پرورش شهرستان قم - کاظم بیگی

و پس از انتقال سؤال فوق به مقامات اداره ساواک مرکز، جواب آن این چنین ارسال می‌شود:

ساواک قم عطف به ۲۱/۷۳۵ - ۴۶/۳/۲۳

به فرموده آزمایش طلاب باید طبق مقررات وزارت آموزش و پرورش عمل شود، دستور فرمایید نتیجه اقدامات معموله را اعلام دارند. مقدم

۴۶/۳/۲۴ - ۳۱۶/۲۴۶۲

ساواک قم که با پرداخت مبلغ دو هزار ریال به بعضی از طلاب مبتدی آنان را به شرکت در این امتحانات تشویق کرده

هرکس که با نظام مجتهدپرور
حوزوی آشنایی مختصری داشت به
سادگی متوجه می‌شد که هدف رژیم
شاه از تدوین آئین‌نامه تحصیلات
طلاب علوم دینی چیزی جز از هم
پاشیدن حوزه‌های علمیه نبود.

بود، بالاخره موفق شد اولین دوره امتحان طلاب را با شرکت ۵۶ نفر دائر کند. به دو گزارش از اداره ساواک قم در این باره توجه فرمایید:

اداره کل سوم ۳۱۶ بازگشت ۳۱۶/۲۴۶۲ - ۴۶/۳/۲۴

در ساعت ۸/۰۰ روز جاری امتحان طلاب با شرکت ۵۶ نفر برای آزمایش دوره‌های

مقدماتی و سطح به سرپرستی رئیس اداره آموزش و پرورش قم با نظارت آقایان آرنج راهنمای تعلیماتی و رئیس دایره مطبوعات و محمد اشراقی و فقیهی گیلانی دبیران معمم، طبق آئین‌نامه مربوطه صادره از وزارت آموزش و پرورش انجام و کلیه امتحانات نیز خاتمه پذیرفت که نتایج آن متعاقبا به استحضار خواهد رسید ...

* * *

مدیریت کل اداره سوم ۳۱۶ ۴۶/۳/۲۸ - ۲۱/۲۱۴۲

به استحضار می‌رساند که هیچ‌گونه فعالیتی برای ثبت نام طلاب از طرف اداره اوقاف و دارالترویج به عمل نیامد مگر از طریق ساواک که با پرداخت وجوهی به نحو مقتضی به طلاب، نسبت به جلب و جذب آنان اقدام گردید و به عرض می‌رساند که امتحانات طلاب طبق مقررات وزارت آموزش و پرورش خاتمه پذیرفت و ضروری است برای به ثمر رساندن این امتحان از طریق اداره نظام وظیفه نسبت به اعزام مشمولینی که از شرکت در امتحانات خودداری کرده‌اند، اقدامات جدی معمول که سال آینده طلاب از شرکت در امتحانات استقبال و با اشتیاق و رغبت بیشتر جوابگوی برنامه‌های اصلاحی باشند.

رئیس ساواک قم، مهران

ساواک تهران که نگران آگاهی طلاب و مردم از صوری بودن این امتحان بود در نامه‌ای به

ریاست ساواک قم می‌نویسد:

به ریاست ساواک قم ۴۶/۵/۲۴ - ۳۱۶/۳۵۲۹۳

بازگشت ۲۱/۱۶۷۶ - ۴۶/۵/۱

خواهشمند است دستور فرمایید تعیین و اعلام دارند وجوهی را که از طریق آن ساواک وسیله منبع (۱۰۵۱) به منظور جلب طلاب جهت شرکت در امتحانات پرداخت شده به چه نحوه و میزان بوده و آیا طلاب مزبور متوجه این موضوع نشده‌اند و موجبات سوخته شدن منبع فراهم نگردیده است.

مدیر کل اداره سوم، مقدم

اداره ساواک قم در پاسخ به این نامه به ساواک مرکز اطمینان خاطر می‌دهد که رعایت نکات امنیتی در این اقدام شده است:

عطف به شماره ۳۱۶/۳۵۲۹۳ - ۴۶/۵/۲۴

منبع مورد نظر متصدی دفتر سازمان تبلیغات دینی اوقاف می‌باشد و چون طلاب غالباً مبالغی پول برای تبلیغات از آن سازمان دریافت می‌دارند، لذا وجهی که به منبع پرداخت گردیده بود به همان ترتیب فوق صورت گرفته و مقدار آن دوهزار ریال می‌باشد و این امر به هیچ وجه موجبات سوخته شدن منبع را فراهم ننموده است.

رئیس ساواک قم. مهران

به هر حال آغاز سال تحصیلی دیگری در پیش بود و رژیم پهلوی درصدد برآمد تا با فشار بیشتری بر زعمای حوزه، مقصود خود را به وسیله آنان عملی سازد.

امتحانات سال تحصیلی قبل با توجه به تعداد شرکت‌کنندگان (۵۶ نفر) در مقایسه با کل جمعیت حوزویان آن زمان که تنها شرکت‌کنندگان در درس آیت‌الله العظمی گلپایگانی (ره) ۱۵۰۰ نفر برآورد می‌شد، تعداد در خور توجهی نبود و نشان می‌داد که رژیم شاه علی‌رغم فشارهایی که بر حوزه وارد کرد در اجرای این طرح موفق نبوده است.

با این حال رژیم پهلوی عملاً القا می‌کرد که به هر حال این کار انجام خواهد شد پس چه بهتر که زعمای حوزه کنار نکشند و خود در این اقدامات دخالت کنند. لیکن مرحوم گلپایگانی (ره) همچنان بر مخالفت خود با این طرح ادامه می‌داد.

ساواک قم در گزارش‌های دیگری به ساواک مرکز می‌نویسد:

به: ۳۱۶ ۲۱/۴۲۰۸ - ۴۶/۱۱/۷

از: ۲۱

در ساعت ۱۰/۰۰ صبح روز چهارشنبه ۴۶/۱۱/۴ در مسجد اعظم سید محمدرضا گلپایگانی پس از پایان درس خارج در همان اجتماع به شاگردان خود چنین گفت: به طوری که آقایان اطلاع دارند و شنیده‌اند در زمان مرحوم آیت‌الله حائری طلاب علوم دینی تحت نظارت اداره فرهنگ در پایان سال تحصیلی امتحان داده و مدرک گرفته و از

اعزام به خدمت معاف می شدند ولی موقعی که مرحوم آیت الله بروجردی بر سر کار آمد دولت از برای حفظ مقام او از این امتحان صرف نظر کرده و امتحان حوزه را به خود مرحوم آیت الله بروجردی واگذار نموده لیکن در این اواخر دولت تصمیم گرفته [که خود از طلاب امتحان بگیرد] و تا به حال دوسه بار به ما پیشنهاد نموده و حتی امروز آخرین روزی بود که به ما مهلت داده بودند که در این باره به دولت جواب مثبت یا منفی بدهیم، دولت به مراجع دینی پیشنهاد کرد که درباره طلاب حوزه تصمیمی اتخاذ نماییم، به ما گفتند طلاب حوزه علمیه قم یا باید تحت نظر اداره آموزش و پرورش امتحان داده و هر که قبول شد کارت تحصیلی بگیرد یا اینکه خودمان شما را امتحان نماییم. منتهی تحت نظر و نظارت اداره آموزش و پرورش، و اکنون من نظریه خودم را به عموم طلاب عرضه می دارم:

۱. من به هیچ یک از شما اجازه نمی دهم که در امتحان فرهنگ شرکت کنید و اگر کسی شرکت کرد شهریه اش قطع خواهد شد و از نظر ما روحانی محسوب نمی شوند.

۲. من به کلیه نفرات دستور می دهم با کمال دلخوشی به سربازی رفته و زیر بار امتحان نروید و اگر کسی را به اداره نظام وظیفه بردند من به آنها حقوق خواهم داد اگر چه در خدمت باشند و اگر عیال داشته باشند مخارج خانواده او را هم خواهم داد و پس از پایان خدمت نظام، اجازه تام پیشنمازی و تخمیس هم به او می دهم نگران نباشید.

دست اندرکاران دولتی قم در صدد بودند که برای امتحانات سال ۴۷ برنامه ریزی بهتری انجام دهند تا بتوانند طلاب بیشتری را

برنده - و منتخبان در سوم ۲۱۹
فرستنده معاونت
شماره ثبت ۴۳۱/۴۴۷۴
پست پیوسته یکم

تاریخ: ۲۱/۱۰/۵۷
شماره: ۲۱/۱۰/۵۷
شماره پرونده گرفته
شماره پرونده فرستنده

موضوع: آرایشات طلاب علوم دینی

اداره آموزش پرورش قمعه در آگهی پوسته را جهت انجام آرایشات طلاب علوم دینی حوزه قم صادر و در آن اطلاعیه تلاشیک مولف بشرکت در آرایشات خود او راه نگرفته اند میخوانند چه تلاشیک در آرایشات که در — شهریه ماه انجام خواهد شد. ششماه نباید با ششماه میماند که بنابر مقررات بودنت در امر آرایشات طلاب پیشنهاد میباید:

۱- از مسافرت طلابیک کارت تحصیلی اداره آموزش پرورش را در دست ندارند بنحیتیک بنگار خودروس حمل آید.
۲- از حضور رفتن طلاب در سال آینده در صورت عدم این کارت تحصیلی اداره آموزش پرورش جلوگیری میباید.
۳- مقرراتی که از طریق وزارت آموزش پرورش تعیین انجام گردد که سه دوره (نشد ساعت - سطح و خارج) طلاب با سه دوره (بند ای، متوسطه عالی) به معرفت تعیین و مدارک تحصیلی سه دوره (طلاب نیز حاضر مزایای سه باشد که مدارک تحصیلی سه دوره (بند ای، متوسطه عالی) دارد که طلاب بهرگز از این مدارک در معرفتیکه خواستند در یکی از ادارات و رفتی اشتند ام گردد برایشان میسر باشد.

۲۳
رئیس معاونت قسم، مسئولان

خیلی مجرمانه

۱۳۵۷

به جلسات امتحان و ادار سازند، لیکن مشکلی که بر سر راه آنان خودنمایی می‌کرد، عدم تحویل مدرک تحصیلی معتبر به قبول‌شدگان بود. این مشکل را در گذشته رئیس ساواک قم ضمن پیشنهادهایی بازگو کرده بود:

مدیریت کل اداره سوم ۳۱۶ ۲۱/۲۰۵۷ - ۴۶/۵/۲۲

به استحضار می‌رساند که به منظور پیشرفت و موفقیت در امر آزمایش طلاب پیشنهاد می‌نماید:

۱. از مسافرت طلابی که کارت تحصیلی اداره آموزش و پرورش را در دست ندارند به عتبات و مکه معظمه جلوگیری به عمل آید.
۲. از منبر رفتن طلاب در سال آینده در صورت نداشتن کارت تحصیلی اداره آموزش و پرورش جلوگیری نمایند.
۳. مقرر فرمایید از طریق وزارت آموزش و پرورش تصمیمی اتخاذ گردد که سه دوره (مقدمات، سطح و خارج) طلاب، با سه دوره (ابتدایی، متوسطه و عالی) به صورت تطبیق و مدارک تحصیلی سه دوره طلاب نیز حائز مزایایی باشد که مدارک تحصیلی سه دوره (ابتدایی، متوسطه، عالی) دارد که طلاب پس از اخذ این مدارک در صورتی که خواستند در یکی از ادارات دولتی استخدام گردند برایشان میسر باشد.

رئیس ساواک قم، مهران

همین ساواکی سرسپرده در نامه‌ای دیگر پیشنهاد بدیعی! به منظور موفقیت در امر امتحانات عرضه می‌کند:

مدیریت کل اداره سوم ۳۱۶ ۲۱/۳۶۳ - ۴۷/۲/۲

به استحضار می‌رساند که امتحانات طلاب در خرداد ماه سال جاری شروع و برای اینکه امتحانات به نحو مطلوبی انجام گیرد و کلیه طلاب ناچار باشند در آزمایشات شرکت کنند، پیشنهادات ذیل بعرض می‌رسد تا در صورت تصویب نسبت به اجرای آن اوامر مقتضی صادر فرمایند:

۱. قبل از امتحانات خرداد ماه جاری مدارک لازم به آن عده از طلابی که در امتحانات

سال قبل شرکت نموده‌اند تسلیم شود.

۲. اوامر مؤکدی به اداره نظام وظیفه صادر گردد که نسبت به جلب و اعزام طلاب مشمول که در امتحانات سال گذشته شرکت نکرده‌اند، بلا انقطاع اقدامات جدی معمول دارند.

۳. سازمان اوقاف طی آگهی به اطلاع طلاب برساند چون مدارس موقوفه حوزه‌های علمیه برای آن عده از طلاب اختصاص داده شده که مشغول فراگرفتن علوم دینی می‌باشند لذا کلیه طلابی که فاقد مدارک لازم از طرف آموزش و پرورش باشند و یا در امتحانات خرداد ماه سال ۴۷ شرکت نمایند ناچاراً حجرات آنان اخذ و در اختیار طلابی که حقیقتاً برای کسب علم به قم آمده‌اند گذارده خواهد شد.

۴۷/۱/۲ رئیس ساواک قم - مهران

از آنجا که رژیم پهلوی قصد نداشت مدرک معتبری به دست حوزویان دهد؛ چرا که می‌دانست آنان با در دست داشتن مدرک تحصیلی در هر کجا استخدام شوند، در آگاهی

کارکنان آنجا همت خواهند گمارد و موجبات زحمت و درد سر سردمداران رژیم را فراهم خواهند کرد. لذا در جواب پیشنهادهای ساواک قم چنین اظهار نظر کردند:

ریاست ساواک قم

۴۷/۳/۹ - ۳۱۶ / ۳۰۴۳۶

عطف به ۴۷/۲/۶ - ۲۱/۴۹۴

امتحاناتی که توسط وزارت آموزش و پرورش و مراجع ذیصلاح در جهت پرورش از طلاب به عمل می‌آید صرفاً به منظور روشن نمودن وضع خدمت وظیفه عمومی آنان است لذا مدرکی که هم تراز دیپلم یا لیسانس باشد به

جمهوری اسلامی ایران
وزارت آموزش و پرورش
سازمان اوقاف و عبادت‌های اسلامی
مدرسه عالی علمیه

شماره: ۶/۳ / ۲۰۰۳
تاریخ: ۴۷/۳/۹
پیوست:

در اداره: _____
مدرک: _____

استان: _____
عطف به: ۴۷/۲/۶ - ۲۱/۴۹۴

استان نامه‌ایکه توسط وزارت آموزش و پرورش از طلاب بعمل می‌آید صرفاً جهت پرورش نمودن وضع خدمت وظیفه عمومی آنان است لذا مدرکی که هم‌تراز دیپلم یا لیسانس باشد بطلاب داده نخواهد شد و فقط مدارکی که مؤید موثقت در امتحانات است جهت صدور کارت معافی تحصیلی، با آنان داده خواهد شد.

ضمناً چون مساعدت معلم، ایجاد نمیکند که تمهیدات جاری نسبت بطلاب گریخته شود لذا صدور اعلام، با هرگونه اقدام دیگر از طرف سازمان اوقاف و عبادت‌های اسلامی معطلت نمیشود.

و در مورد اعلام طلاب مشمول خدمت نیروی هم‌تراز اوره و شیعه عمومی، بر مبنای عمل می‌آید گردد. بطریقاً اینها هستند: است. در صورت فرستادن نامه در جریان امتحانات طلاب علوم دینی قرارگردد. و نتیجه را بوضع مشخص بنمایند.

مدرک اداره علوم و معارف

استان
تعلیمی
۳/۱۴
۴۷/۳/۲

۱۹-۱۱۶

طلاب داده نخواهد شد و فقط مدارکی که مؤید موفقیت در امتحانات است جهت صدور کارت معافی تحصیلی به آنان داده خواهد شد.

ضمناً چون سیاست فعلی ایجاب نمی‌کند که تصمیمات حادی نسبت به طلاب گرفته شود لذا صدور آگهی یا هرگونه اقدام دیگر از طرف سازمان اوقاف در حال حاضر به مصلحت نمی‌باشد.

و در مورد اعزام طلاب مشمول به خدمت زیر پرچم نیز اداره وظیفه عمومی برابر قانون عمل خواهد کرد. علی‌هذا خواهشمند است دستور فرمایید دقیقاً در جریان امتحانات

طلاب علوم دینی قرار گیرند و نتیجه را به موقع منعکس نمایند.

مدیر کل اداره سوم، مقدم

سعی و کوشش دست‌اندرکاران آشکار و پنهان! امتحانات طلاب به جایی نرسید و استقبال حوزه علمیه نه تنها چشم‌گیر نشد بلکه تعداد داوطلبان از سال گذشته هم کمتر شد و لذا دوباره ساواک قم به فکر ابتکار سال قبل خود افتاد و درصدد برآمد تا فقط با پرداخت یک وجه جزئی! تعداد بیشتری را جذب کند. البته همیشه افراد ناآگاه، فرصت‌طلب و مال‌دوست در همه جا وجود دارند که فریب این‌گونه اقدامات را خورده و آلت دست دیگران قرار می‌گیرند. ولی با این حال آمار شرکت‌کنندگان در امتحانات سال ۴۷ هیچ

مرحوم آیات‌الله العظمی گلپایگانی(ره) در ابتدای سال تحصیلی آن سال، از طلاب حوزه امتحان به عمل آوردند و عملاً به دولتیان فهماندند که برنامه امتحانات طلاب به ایشان مربوط است نه به آموزش و پرورش. و سپس در تاریخ ۴۵/۹/۱۶ به هنگام تعطیلی دروس حوزه به مناسبت فرا رسیدن ماه مبارک رمضان سخنانی ایراد کردند و پرده از این توطئه مودبانه برداشتند.

افزایش نیافت بلکه یک نفر هم کمتر از تعداد ثبت نام‌کنندگان در امتحان شرکت نمود؟!

مدیریت کل اداره سوم - ۳۱۶ ۲۱/۹۳۱ / ۲۱/۳/۱۸ / ۴۷/۳

به استحضار می‌رساند که به طلاب موفق شرکت‌کننده در امتحانات فرهنگ هیچ نوع مدرکی که موجب دلگرمی آنان باشد و دیگران را به شرکت در امتحانات تحریک نماید داده نشده و در حال حاضر طبق تحقیقاتی که به عمل آمده تعداد داوطلبین که ثبت نام نموده‌اند چهارده نفر بوده و امتحانات طلاب در ۲۵ خرداد ماه طبق آگهی پیوست اداره آموزش و پرورش عملی می‌گردد. در صورت تصویب و موافقت از هم اکنون برای بالا بردن تعداد شرکت‌کنندگان در امتحانات به نحو مقتضی با پرداخت جزئی به هر یک، وسیله شرکت و نام‌نویسی آنان را در امتحانات مثل سال قبل، این ساواک فراهم سازد. مقرر فرمایید نظریه عالی‌ه را ابلاغ فرمایند.

رئیس ساواک قم - مهران

مدیریت کل اداره سوم ۳۱۶ ۲۱۱۲۹۰ - ۴۷/۳/۲۷

پیرو شماره ۲۱/۹۳۲ - ۴۷/۳/۱۸

در تاریخ ۴۷/۳/۲۵ امتحانات طلاب در محل دبیرستان حکیم نظامی با حضور ۱۳ نفر داوطلب انجام گردید.

رئیس ساواک قم - مهران

در همین بین امتحانات حوزه علمیه قم بدون توجه به اقدامات انجام شده از سوی رژیم، مسیر طبیعی خود را طی می‌کرد و طلاب حوزه با آمادگی و اشتیاق در این امتحانات شرکت می‌کردند و برنامه پیشرفت تحصیلی و ارتقای رتبه طلاب و افزایش شهریه آنان، بر مبنای همین امتحانات انجام می‌شد. به اعلامیه‌ای در این زمینه توجه فرمایید که در سال ۱۳۴۷ صادر و در مدرسه مبارکه فیضیه الصاق شده بود:

بسم الله الرحمن الرحيم

با تأییدات خداوند متعال در ظل توجهات ولی عصر ارواحنا فداه حسب الامر حضرت آیت‌الله گلپایگانی دام ظلّه‌العالی برای اینکه آقایان طلاب محترم جهت شرکت در

امتحانات عمومی فرصت بیشتری داشته باشند و نیز از مواقع آن مطلع گردند برنامه آن به شرح زیر اعلام می‌گردد:

کسانی که می‌خواهند در امتحانات آینده شرکت نمایند، می‌توانند از روز چهارشنبه ۱۷ ج / مطابق با ۲۰ شهریور [۱۳۴۷] برای ثبت نام به دفتر مدرسه فیضیه مراجعه نمایند. امتحان کتبی هر سه رتبه انشاءالله تعالی روزهای پنج‌شنبه و جمعه ۲۵ و ۲۶ / ج ۲ مطابق با ۲۸ و ۲۹ شهریور انجام می‌شود.

کیفیت امتحان مانند گذشته به شرح زیر است:

۱. شرط شرکت در رتبه دوم یا سوم قبولی در رتبه امتحانات اول یا دوم امتحانات گذشته می‌باشد مگر کسانی که از سال ۱۳۳۸ برای ادامه تحصیل به قم آمده باشند.
۲. کسانی که در امتحان هر رتبه دو مرتبه مردود شده باشند نمی‌توانند در امتحان همان رتبه شرکت نمایند بلکه می‌توانند در رتبه قبل شرکت نمایند. اگر کسی در یکی از دروس امتحان هیچ جواب صحیح ننویسد در کلیه دروس مردود می‌شود.

احمد غروی

این سیر تا سال ۱۳۵۰ ادامه داشت و حوزه علمیه بدون توجه به اقدامات رژیم پهلوی خود رأساً امتحانات را برگزار می‌کرد و رژیم نیز به وسیله آموزش و پرورش قم همه‌ساله به این امید واهی که امتحاناتش با استقبال خوزویان مواجه شود یا مراجع عظام سرانجام خسته شوند و کوتاه بیایند، برنامه امتحانات خود را دنبال می‌کرد، لیکن علی‌رغم گمان آنان نه حوزه علمیه و مراجع و علمای تراز اول مسئولیت‌پذیر و آینده‌نگر کوتاه می‌آمدند و پذیرای این ننگ برای حوزه علمیه قم می‌شدند و نه طلاب آگاه و وظیفه‌شناس که حکم تحریم مراجع را درباره آن امتحانات به جان و دل خریده بودند استقبالی از این امتحانات فرمایشی به عمل می‌آوردند. البته همه ساله بودند تعداد اندکی که یا تطمیع می‌شدند یا آلت دست قرار می‌گرفتند و بدون توجه به رسالت الهی خویش پا در این وادی آلوده می‌گذارند، لیکن تعداد آنان هیچ‌گاه به مقدار در خور توجهی نمی‌رسید. مثلاً در امتحاناتی که سال بعد (۱۳۴۸) از سوی رژیم برگزار شد تنها ۲۰ نفر شرکت کردند. به گزارشی در این باره توجه کنید:

۲۱/۱۵۹۱ - ۴۸/۳/۲۵

صبح روز جاری از طرف اداره آموزش و پرورش قم امتحانات طلاب عضو سازمان دینی اوقاف در سالن دبیرستان حکیم نظامی انجام و تعداد ۲۰ نفر از طلاب در آن شرکت نمودند.

۳/۲۵ - مهران

همچنین اداره آموزش و پرورش قم با صدور اطلاعیه‌ای در سال ۱۳۴۹، امتحانات طلاب را پیگیری کرد و برای آن دسته از طلابی که در سال ۴۷ در امتحانات شرکت و کارت تحصیلی دریافت کرده‌اند ولی در امتحانات سال ۴۸ شرکت نکرده‌اند، بدین ترتیب خط و نشان کشید:

آگهی

۴۹/۲/۸ - ۵۷۸۱

امتحانات طلاب علوم دینی حوزه علمیه قم در دوره‌های مقدمات و سطح در خرداد ماه ۴۹ انجام خواهد گرفت و داوطلبان سال اول دوره مقدمات و کسانی که در امتحان سال

۴۸ مواد سال‌های دوم و سوم مقدمات و سال‌های اول و دوم و سوم سطح را گذرانده‌اند برای ارتقا به کلاس بالاتر می‌توانند همه روزه تا تاریخ ۱۵ خرداد ماه ۴۹ برای ثبت نام به دایره امور مشمولین اداره آموزش و پرورش قم مراجعه نمایند.

ضمناً به کسانی که در سال ۴۷ در امتحانات شرکت کرده و کارت تحصیلی دریافت داشته‌اند و در امتحانات سال ۴۸ شرکت نکرده‌اند بدینوسیله اطلاع می‌دهد که چنانچه در امتحانات سال جاری به‌عنوان وظیفه اطلاع خواهد شد.

و همچنین به افرادی که در امتحانات سال‌های قبل شرکت کرده و اکنون در دوره خارج تحصیل می‌کنند و در سال ۴۷ کارت تحصیلی گرفته‌اند اطلاع می‌دهد که برای روشن کردن وضع تحصیلی خود در سال ۴۸ هرچه زودتر به‌این منظور مراجعه و کارت تحصیلی دریافت دارند و در صورت عدم مراجعه ترکه تحصیل آنها بجزو وظیفه گزارش خواهد گردید.

ثبت نام برای امتحان جهانی است و فقط دو هفته هفتگی و یکبارگ رو نوشت شناسنامه باید تسلیم دارند.

امتحانات در محل دبیرستان حکیم نظامی - پل خاوراهه آه و کسا یک کیلومتر نام کرده‌اند باید روز یکشنبه ۲۴ خرداد ۴۹ برای گرفتن جواز چایر به‌موزن‌طلبان و متدوین مراجعه نمایند و در ساعت ۷ صبح روز دوشنبه ۲۵ خرداد در محل مذکور حضور بهم رسانند.

رئیس اداره آموزش و پرورش شهرستان قم - امیرشاهی

امتحانات طلاب علوم دینی حوزه علمیه قم در دوره‌های مقدمات و سطح در خرداد ماه ۴۹ انجام خواهد گرفت و داوطلبان سال اول دوره مقدمات و کسانی که در امتحان سال ۴۸ مواد سال‌های دوم و سوم مقدمات و سال‌های اول و دوم و سوم سطح را گذرانده‌اند برای ارتقا به کلاس بالاتر می‌توانند همه روزه تا تاریخ ۱۵ خرداد ماه ۴۹ برای ثبت نام به‌این منظور مراجعه و کارت تحصیلی دریافت دارند و در صورت عدم مراجعه ترکه تحصیل آنها بجزو وظیفه گزارش خواهد گردید.

ثبت نام برای امتحان جهانی است و فقط دو هفته هفتگی و یکبارگ رو نوشت شناسنامه باید تسلیم دارند.

امتحانات در محل دبیرستان حکیم نظامی - پل خاوراهه آه و کسا یک کیلومتر نام کرده‌اند باید روز یکشنبه ۲۴ خرداد ۴۹ برای گرفتن جواز چایر به‌موزن‌طلبان و متدوین مراجعه نمایند و در ساعت ۷ صبح روز دوشنبه ۲۵ خرداد در محل مذکور حضور بهم رسانند.

رئیس اداره آموزش و پرورش شهرستان قم - امیرشاهی

جاری شرکت ننمایند مردود ۲ ساله تشخیص داده می‌شوند و ترک تحصیل آنان طبق دستور و آئین‌نامه به حوزه وظیفه اعلام خواهد شد.

و همچنین به افرادی که در امتحانات سال‌های قبل شرکت کرده و اکنون در دوره خارج تحصیل می‌کنند و در سال ۴۷ کارت تحصیلی گرفته‌اند ابلاغ می‌گردد که برای روشن کردن وضع تحصیلی خود در سال ۴۸، هر چه زودتر به دایره مذکور مراجعه و کارت تحصیلی دریافت دارند و در صورت عدم مراجعه ترک تحصیل آنان به حوزه وظیفه گزارش خواهد گردید.

ثبت نام برای امتحان مجانی است و فقط دو قطعه عکس و یک برگ رونوشت شناسنامه باید تسلیم دارند. امتحانات در محل حکیم نظامی به عمل خواهد آمد و کسانی که ثبت نام کرده‌اند باید روز یکشنبه ۲۴ خرداد ۴۹ برای گرفتن جواز به دایره امور طلاب و مشمولین مراجعه نمایند و در ساعت ۷/۵ صبح روز دوشنبه ۲۵ خرداد در محل مذکور حضور به هم رسانند.

رئیس اداره آموزش و پرورش شهرستان قم - امیرشاهی

♦ تجدید نظر در آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی و عقب‌نشینی رژیم

در سال ۱۳۵۰ رژیم پهلوی که می‌دید با گذشت چند سال از اجرای برنامه امتحانات طلاب، هنوز هیچ پیشرفتی در این امر حاصل نکرده است، لذا مجدداً باب مذاکره را با آیات عظام قم باز می‌کند و آنچه به عنوان «برنامه دوره تحصیلات طلاب علوم دینی» و آئین‌نامه آن از قبل تنظیم کرده بود پس از انجام تغییراتی برای مراجع عظام می‌فرستد و نظر آنان را درباره اجرای آن جویا می‌شود.

آقای مهدی صدیقی رئیس اداره آموزش و پرورش شهرستان قم

۵۰۰۸ - ۵۰/۸/۲۰

به پیوست طرح آئین‌نامه و مواد درسی طلاب علوم دینی ایفاد می‌گردد.

مقام عالی وزارت متبوع مقرر فرمودند شخصا با حضرت آیت‌الله العظمی آقای

شریعتمداری و حضرت آیت‌الله العظمی آقای گلپایگانی و حضرت آیت‌الله العظمی آقای نجفی مرعشی ملاقات، نظرات اصلاحی حضرات عظام را کسب و به دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش اعلام فرمایند تا طرح مزبور با توجه به نظرات معظم لهم در جریان رسیدگی و اتخاذ تصمیم قرار گیرد.

رئیس دبیرخانه و دبیر شورای عالی آموزش و پرورش
حسن یعقوبی نژاد

«طرح آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی»

ماده ۱. طلاب علوم دینی کسانی هستند که طبق برنامه مصوب شورای عالی آموزش و پرورش به تحصیل علوم دینی اشتغال دارند.

ماده ۲. تحصیلات طلاب علوم دینی به سه دوره تقسیم می‌شود:

الف. دوره مقدماتی ب. دوره سطح ج. دوره خارج

الف. دوره مقدماتی شامل چهار سال است (طبق برنامه‌ای که از طرف شورای عالی آموزش و پرورش به تصویب خواهد رسید).

ماده ۳. کسانی می‌توانند وارد دوره مقدماتی شوند که حداقل دارای گواهینامه پایان تحصیلات ابتدایی باشند.

ب. دوره سطح شامل چهار سال است (طبق برنامه‌ای که از طرف شورای عالی آموزش و پرورش به تصویب خواهد رسید).

ماده ۴. کسانی می‌توانند در دوره سطح تحصیل نمایند که در امتحانات دوره مقدماتی توفیق حاصل نموده باشند.

ماده ۵. طلاب مشمولی که در دوره (سطح) به تحصیل اشتغال دارند می‌توانند تا پایان سن ۲۴ سالگی از معافیت تحصیلی استفاده کنند. صدور معافیت موقت تحصیلی این قبیل مشمولین موکول به تسلیم گواهی اشتغال به تحصیل به امضای دو نفر مدرسین سطح مورد اعتماد آموزش و پرورش محل مربوطه خواهد بود.

ماده ۶. طلاب مشمولی که بیش از دو سال در یک پایه توقف نمایند نمی‌توانند برای سومین سال از معافیت تحصیلی استفاده کنند و باید به اداره نظام وظیفه معرفی گردند.

ماده ۷. امتحانات پایه‌های اول و دوم و سوم دوره مقدماتی و سطح در آخر هر سال به وسیله مدرسان همان پایه انجام و نتیجه امتحانات در دفتر حوزه علمیه محل ثبت خواهد شد.

ماده ۸. امتحانات سال آخر دوره مقدماتی و دوره سطح در اردیبهشت ماه هر سال زیر نظر نماینده وزارت آموزش و پرورش برابر نامه مصوب شورای عالی آموزش و پرورش در حوزه‌های علمی که از طرف وزارت آموزش و پرورش تعیین می‌شود انجام می‌گیرد.

ماده ۹. امتحان سال آخر دوره مقدماتی و دوره سطح (منظور در ماده ۷ این آئین‌نامه) از تمام مواد چهار ساله مربوط به هر دوره به عمل خواهد آمد و کسانی در امتحان قبول خواهند شد که نمره هر یک از مواد کتبی آنها از ۷ و هر یک از مواد شفاهی آنان از ۱۰ کمتر نباشد.

تبصره ۱. امتحان قرآن و قرائت فارسی فقط شفاهی و امتحان دیکته و انشاء فقط کتبی است. از سایر مواد هم امتحان کتبی و هم امتحان شفاهی به عمل خواهد آمد.

تبصره ۲. داوطلب در صورتی که تا چهار ماده از مواد کتبی و شفاهی در امتحان اردیبهشت کمتر از ۷ داشته باشد می‌تواند در امتحانات شهریور همان سال آن مواد را مجدداً امتحان بدهد و شرط ارتقا به دوره سطح آن است که هر یک از نمره‌های تجدیدی به حد نصاب برسد.

تبصره ۳. فهرست مشخصات و ریز نمرات کلیه داوطلبان که به امضای مدرسین و نمایندگان وزارت آموزش و پرورش رسیده باشد باید به اداره امور طلاب و اداره امتحانات و اداره آموزش و پرورش محل ثبت و اقدام مقتضی ارسال گردد.

ماده ۱۰. کسانی می‌توانند در دوره تحصیلی خارج به تحصیل اشتغال ورزند که از

عده امتحانات مقرر دوره سطح برآمده باشند.

ماده ۱۱. طلاب مشمول خدمت نظام که فعلا دوره خارج را تحصیل می‌نمایند یا در آینده طبق مقررات به دوره خارج می‌رسند با گواهی دو تن از مدرسین دوره خارج حداکثر شش سال از معافی تحصیلی برخوردار خواهند شد.

گرچه روح حاکم بر آئین‌نامه فوق همان آئین‌نامه گذشته است و بر اساس آن حوزه علمیه قم را ابتدا با برنامه امتحاناتش زیر پوشش رژیم پهلوی قرار می‌داد و پس از آن با برنامه‌های آموزشی پیش بینی شده در این طرح عملا روش اجتهادپروری نظام حوزوی را از بین می‌برد لیکن تغییراتی در این آئین‌نامه داده شد تا از یک سو از حساسیت‌های مراجع تقلید و عموم حوزویان نسبت به آئین‌نامه قبلی کاسته شود و از سوی دیگر تسهیلاتی برای فراگیر شدن شرکت طلاب در امتحانات فراهم آید.

اکنون پاره‌ای از این تغییرات ذکر و بررسی می‌شوند:

۱. بر اساس ماده ۲ آئین‌نامه جدید، دوره تحصیلی مقدمات از سه سال به چهار سال افزایش یافت و حال آنکه هیچ تحول عمده‌ای در متون درسی سال افزوده شده مشاهده نشد! این مطلب در بررسی برنامه تحصیلی که پس از این می‌آید، شرح داده خواهد شد.

۲. تبصره ۱ در آئین‌نامه قبل حذف شده است. آن تبصره الزام می‌کرد تا کسانی که دارای گواهینامه ششم ابتدایی نبوده و مشغول تحصیل دروس حوزه شده بودند به شرطی بتوانند در دوره سطح وارد شوند که ابتدا گواهینامه مذکور را دریافت کنند. بنابراین در آئین‌نامه جدید شرط دارا بودن گواهینامه ششم ابتدایی تنها شامل کسانی می‌شد که به تازگی می‌خواستند وارد حوزه علمیه شوند.

۳. همچنین ماده ۶ آئین‌نامه سابق به کلی در آئین‌نامه جدید حذف شده است. آن ماده برای طلاب بالای ۲۵ سال در صورتی معافیت تحصیلی صادر می‌کرد که تا آخر تحصیل دوره سطح هیچ‌گاه مردود نشوند! و چون این شرط مشکل وانمود می‌کرد لذا به جهت ایجاد انگیزه بیشتر برای شرکت طلاب در امتحانات، این ماده در آئین‌نامه جدید به کلی حذف شد.

۴. ماده ۷ آئین‌نامه جدید امتحانات پایه‌های اول و دوم و سوم هر یک از دوره‌های مقدمات و سطح را به حوزه علمیه واگذار کرد تا وانمود سازد که امتحانات شش سال طلاب توسط خود حوزه علمیه انجام می‌شود لیکن با ظرافت در ماده ۸ همین آئین‌نامه، امتحانات سال آخر (چهارم) هر یک از دوره‌های مقدمات و سطح را زیر نظر نماینده وزارت آموزش و پرورش آن هم با برنامه مصوب شورای عالی آموزش و پرورش و در حوزه‌هایی برقرار می‌کرد که از طرف آموزش و پرورش تعیین شده بود. در واقع رژیم پهلوی با این طرح جدید در مقاطع حساس نبض امتحانات را به دست خود می‌گرفت.

البته در امتحانات سال آخر تنها از مواد درسی سال آخر امتحان به عمل نمی‌آمد بلکه بر اساس ماده ۹ آن آئین‌نامه، امتحان سال آخر دوره‌های مقدماتی و سطح از تمام مواد چهار ساله مربوط به هر دوره به عمل می‌آمد!!

همان‌طور که مشخص شد رژیم شاه آنچه با یک دست داده بود با دو دست پس می‌گرفت! در واقع ماده ۷ که امتحانات سال‌های اول تا سوم را به عهده خود حوزه گذارده بود سرابی بیش نبود و عاقبت، امتحانات اصلی توسط دست‌اندرکاران رژیم پهلوی برقرار می‌شد.

۵. تبصره ۳ این آئین‌نامه می‌گوید فهرست مشخصات و ریز نمرات کلیه امتحان‌دهندگان می‌باید به اداره امور طلاب، اداره امتحانات و اداره آموزش و پرورش محل ارسال شود، حال آنکه در آئین‌نامه قبل نامی از اداره امور طلاب در میان نبود بلکه به جای آن اداره کل بازرسی قید شده بود و قطعاً عنوان اداره بازرسی حساسیت برای طلاب ایجاد می‌کرد و این سؤال برایشان مطرح می‌شد که چرا مشخصات آنان می‌بایست به اداره کل بازرسی فرستاده شود و حتماً برای رفع این سوء تفاهم اداره بازرسی به اداره امور طلاب تغییر نام داده بود!

البته علاوه بر تغییرات یاد شده در آئین‌نامه تحصیلات طلاب، برخی تغییرات جزئی دیگر هم در آن آئین‌نامه به چشم می‌خورد که چندان مهم به نظر نمی‌رسد، مانند ماده ۵ که حداکثر سن را از ۲۵ به ۲۴ کاهش داده است.

همان‌طور که اشاره شد رژیم پهلوی در آئین‌نامه جدید تحصیلاتی طلاب، برنامه تحصیلات

دوره مقدمات را از سه سال به چهار سال افزایش داده بود.

اینک متن مواد آموزشی دوره مقدمات را ذکر می‌شود و سپس تغییرات آن بررسی می‌گردد. در خور یادآوری است که چون برنامه دوره سطح و خارج طرح جدید تفاوت چندانی با برنامه مصوب سال ۴۲ ندارد لذا از ذکر مجدد آن خودداری شده است.

« برنامه دوره تحصیلات طلاب علوم دینی در دوره مقدماتی »

(سال اول)

قرآن:	قرائت صحیح تمام قرآن مجید، ترجمه نیم جزء آخر قرآن.
فارسی:	قرائت، املاء، انشاء در حدود سال اول راهنمایی تحصیلی.
صرف و نحو:	صرف در حدود صرف میر، نحو در حدود عوامل ملامحسن.
فقه:	عبادات در حدود مختصر نافع با رساله عملیه.
هندسه:	تا آخر سطح در حدود دوره ابتدایی
جغرافیای عمومی:	منظومه شمسی، مناطق زمین، مدارات و نصف النهارها، گردش زمین و نتایج آن، اختلاف ساعت فصول شب و روز - چهره خارجی کره زمین - تأثیر عوامل آب و هوا در تغییر چهره زمین
تاریخ:	مقدمات تاریخ و تاریخ ایران قسمت قبل از اسلام مطابق آنچه در دوره اول راهنمایی می‌شود.
حساب:	چهار عمل اصلی

(سال دوم)

قرآن:	ترجمه نیم جزء دیگر آخر قرآن
فارسی:	قرائت و املاء فارسی در حدود سال دوم راهنمایی
عربی:	صرف در حدود تصریف - نحو در حدود هدایه
فقه:	وقف، نذر، عهد، سوگند، بیع، رهن و اجاره در حدود مختصر نافع

ریاضیات: حساب کسور در حدود دوره راهنمایی، هندسه، مساحت احجام

بدون ذکر دلیل

جغرافیا: (اوضاع طبیعی ایران) حدود مساحت، نواحی مختلف آب و

هوایی، پستی و بلندی‌ها، پوشش طبیعی زمین، رودها و چگونگی جریان آب‌ها، دریاچه‌ها، میزان باران، جنگل‌ها.

تاریخ: تاریخ ایران از ظهور اسلام تا آغاز صفویه در حدود دوره

راهنمایی

(سال سوم)

قرآن:

حفظ نیم جزء آخر قرآن

فارسی: قرائت و املاء و انشاء فارسی در حدود سال سوم راهنمایی

صرف و نحو عربی: در حدود سیوطی

فقه: بقیه ابواب فقه در حدود مختصر نافع.

ریاضیات: حساب و هندسه مراجعه به مواد دو سال قبل با توضیحات

بیشتر

جغرافیای انسانی: اثر متقابل عوامل طبیعی و انسان بر یکدیگر، پراکندگی جمعیت،

نژاد، زبان، مذهب، شهرها و استان‌های ایران

تاریخ ایران: تاریخ ایران از آغاز دوره صفویه تا زندیه در حدود دوره اول

متوسطه

منطق: منطق در حدود کبری

(سال چهارم)

قرآن:

حفظ نیم جزء اول قرآن

فقه: تبصره علامه

فارسی:	قرائت دو باب گلستان و دو باب از کلیله و دمنه و املاء در حدود آن. انشاء، خطابه و بیان
ریاضیات:	نسبت و تناسب و تسهیم به نسبت در حدود دوره راهنمایی و حل مسائل عملیه
جغرافیا:	ایران و کشورهای همجوار اسلامی از نظر حدود جمعیت، آب و هوا، منابع طبیعی و نوع حکومت هر یک از آنها.
تاریخ:	دوره قاجاریه و دوره پهلوی.
منطق:	حاشیه ملا عبدالله (قسمت اول تا مباحث قضایا)
عربی:	سیوطی
هندسه:	مرور هندسه..... و احجام و حل مسائل ساده آن.

این برنامه در سال‌های اول و دوم با برنامه مصوب سال ۴۲ - که متن آن در مقاله قبل آمد - تغییری نکرده است لیکن پس از آن دو سال، تغییراتی اعمال شده است که بررسی می‌شود:

طبق برنامه قبل حفظ جزء آخر قرآن مجید در درس قرآن بود اما در برنامه جدید، جزء آخر قرآن به دو بخش تقسیم شده است که یک بخش آن در سال سوم و بخش دیگر در سال چهارم می‌باید حفظ شود.

همچنین در سال سوم برنامه قبل، درس تاریخ از صفویه آغاز می‌شد و به زمان حاضر ختم می‌گردید لیکن در سال سوم برنامه جدید درس تاریخ به دو بخش تقسیم شده که یک بخش اول در سال سوم از صفویه تا زندگی و بخش دوم در سال چهارم به قاجار و پهلوی اختصاص یافته است.

حاشیه ملا عبدالله نیز در درس منطق تقسیم‌بندی شده است؛ چرا که یک بخش آن در سال چهارم دوره مقدمات و بخش دیگر آن در سال اول دوره سطح گنجانیده شده است.

سیوطی در درس عربی، هم در سال سوم آمده است و هم در سال چهارم که احتمالاً مراد از تکرار آن در دو سال باز هم تقسیم به دو بخش بوده است!

علاوه بر تغییرات فوق دو برنامه دیگر در سال چهارم به چشم می‌خورد: یکی در درس هندسه است که سال چهارم می‌باید درس سال سوم را مرور کنند! و دیگری اضافه شدن تبصره علامه در درس فقه است.

اکنون پس از بررسی فوق این سؤال مطرح می‌شود که اصولاً افزایش برنامه تحصیلی دوره مقدمات از سه سال به چهار سال به چه انگیزه‌ای بوده است؟ اگر منظور پر بار کردن مواد تحصیلی است که به جز تبصره علامه در درس فقه هیچ درسی در سال چهارم اضافه نشده است! بلکه یا درس‌ها به دو بخش تقسیم شده‌اند یا مرور یک درس خوانده شده را در سال چهارم مقرر کرده‌اند!

عدم استقبال مجدد مراجع تقلید قم از طرح پیشنهادی دولت درباره امتحانات طلاب باعث شد این امر نتیجه‌ای برای رژیم پهلوی در بر نداشته باشد و آنان به تدریج بفهمند برنامه‌هایی که رژیم‌های سعودی و مصر در حوزه‌های علمیه کشورشان اجرا می‌کنند، در ایران اسلامی جایگاهی ندارد.

اگر منظور طراحان برنامه جدید، طولانی کردن سال‌های تحصیلی طلاب بوده است این امر به چه انگیزه‌ای

صورت گرفته است؟ اگر چه از انگیزه اصلی سردمداران رژیم پهلوی نسبت به این امر اطلاع دقیقی در دست نیست لیکن قدر مسلم این است که این افزایش سال‌های تحصیلی هیچ نفعی برای طلاب در بر نداشته است جز اینکه عمر آنان را تضييع کند.

اگر افزایش سال‌های تحصیلی لازم بود در دوره سطح و خارج بوده است نه دوره مقدمات که تازه آن هم به دروس سطحی سپری شود. به طور قطع در آن برنامه، دوره چهار ساله سطح آمادگی لازمی را برای شرکت طلاب در دوره خارج ایجاد نمی‌کرد چرا که دروس سطح همانند دروس مقدمات، سطحی تدوین شده بود و طلاب را برای دروس کاملاً استدلالی دوره

خارج به هیچ نحو مستعد نمی‌کرد.

البته این احتمال هم وجود دارد که این اقدام تنها یک ظاهرسازی بیشتر نباشد یعنی دوره‌های تحصیلی به جای ۳ و ۴ و ۶ ساله بهتر است که ۴ و ۴ و ۶ ساله باشد! ضمن اینکه جمع آنها ۱۴ سال می‌شود و طراحان آن از گرفتاری عدد نحس! ۱۳ خلاصی می‌شدند.

در خور یادآوری است که در این مختصر هیچ‌گاه قصد آن نبود که اساسا برنامه تحصیلی طراحی شده بررسی و ارزیابی شود بلکه مراد، مقایسه این برنامه با برنامه مصوب سال ۴۲ بود و الا بررسی اصل برنامه تحصیلی ارائه شده خود مقال جداگانه‌ای می‌طلبد! به هر حال در پی ارائه یک نسخه از طرح و آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی به مراجع عظام تقلید، ملاقات‌ها و پیگیری‌های دست‌اندرکاران حکومتی قم بار دیگر برای کسب نظر مراجع آغاز شد.

در ذیل به دو گزارشی که از ساواک قم به تهران ارسال شده است دقت فرمایید:

موضوع: ملاقات با گلپایگانی

۲۱/۲۳۱۸-۵۰/۹/۳

روز سه شنبه ۵۰/۸/۲۵ ساعت ۱۰/۳۰ صبح آقای صدیقی رئیس آموزش و پرورش قم با قرار تلفنی قبلی به منزل آیت‌الله گلپایگانی رفتند. منظور ایشان از این ملاقات طرح نامه وزارتخانه بود که در مورد طرح و آئین‌نامه تحصیلات طلاب علوم دینی ارسال داشته بودند و نوشته شده بود که مقام عالی وزارت دستور فرموده‌اند شخصا با آقایان گلپایگانی، نجفی، و شریعتمداری، تماس حاصل نمایند و نظر اصلاحی آقایان را بگیرند. این ملاقات با حضور آقایان صافی و محقق کاشانی و آقای مجاهدی که در معیت رئیس آموزش و پرورش بود صورت گرفت.

آقای گلپایگانی فرمودند که قبلا نیز در این مورد آقای دکتر هدایتی و آقای دکتر سام با من ملاقات کرده‌اند و این ملاقات‌ها نتیجه ندارد، اظهار نظر ما را می‌خواهند که نظرات آنها را تأیید کنیم. مع الوصف من این طرح و آئین‌نامه را می‌خوانم. آقای صدیقی گفتند نظرات شما حتما پذیرفته خواهد شد، لطفا زودتر اظهار نظر بفرمایید که در شورای

عالی آموزش و پرورش مطرح شود.

نظریه شنبه: من گمان نمی‌کنم آقای گلپایگانی در این مورد اظهار نظر کنند.

نظریه یکشنبه: مفاد گزارش صحیح است. گلپایگانی اصولاً از دخالت دولت در امور طلاب به هر نحو ممکن و کیفیتی ناراحت است و این‌گونه مسائل را به هیچ وجه نخواهد پذیرفت.

نظریه سه شنبه: مفاد گزارش صحیح است، گلپایگانی معتقد است که روحانیت مستقل است و دخالت آموزش و پرورش در حوزه علمیه را صلاح نمی‌داند.

* * *

۲۱/۳۳۰۳ - ۵۰/۹/۱۱

موضوع: ملاقات با گلپایگانی

روز ۵۰/۹/۸ نماینده آقای گلپایگانی مطالب زیر را برای همایون پور مسئول اداره آموزش و پرورش در مورد طلاب تلفنی دیکته کرده است:

بسم الله الرحمن الرحيم

مکرر پیشنهاد برنامه داده شده و پذیرفته نشده، به نظر حقیر دخالت فرهنگ در حوزه علمیه قم به هیچ وجه صلاح نیست و روحانیت در برنامه دین و تحصیلی باید مستقل باشد.

نظریه شنبه - پیرو گزارش قبلی همان‌طور که به استحضار رسید آقای رئیس اداره آموزش و پرورش برای طرح و برنامه تحصیلات طلاب علوم دینی با آقای گلپایگانی ملاقات و ایشان قرار بود نظر خود را در مورد این طرح اعلام دارند که نظر فوق را در این زمینه داده‌اند.

نظریه یکشنبه - مفاد گزارش صحیح است. گلپایگانی مطالب خود را تلفظاً اعلام داشته تا هیچ‌گونه مدرکی از خود باقی نگذارد.

نظریه سه شنبه - مفاد گزارش صحیح است.

گلپایگانی اصولاً با این اقدامات دولت و هرگونه اقدامی که به روحانیت چسبندگی پیدا کند مخالف است.

پس از ملاقات‌های یاد شده اداره آموزش و پرورش قم نتایج اقدامات و پیگیری‌های خود را

نسبت به طرح مذکور این چنین به مافوق خود گزارش می‌دهد:

۵۰/۹/۱۸ - م/۵۱۶

ریاست محترم دبیرخانه و دبیر شورای عالی آموزش و پرورش

با نهایت احترام عطف به مرقومه شماره ۸۰۰۵ - ۵۰/۸/۲۰ به استحضار می‌رساند:

طبق دستور مقام عالی وزارت با حضرت آیت‌الله العظمی آقای شریعتمداری و حضرت آیت‌الله العظمی آقای کلپایگانی و حضرت آیت‌الله العظمی آقای نجفی مرعشی تماس حاصل شد و یک نسخه از آئین‌نامه و مواد درسی طلاب علوم دینی در اختیار آیات عظام قرار گرفت و نظرات معظم الیه‌م به شرح زیر اعلام می‌گردد:

۱. حضرت آیت‌الله العظمی آقای نجفی مرعشی به علت کسالت از اظهار نظر درباره طرح آئین‌نامه و مواد درسی طلاب علوم دینی عذر خواستند.

۲. حضرت آیت‌الله العظمی آقای کلپایگانی چنین اظهار نظر فرمودند:

(بسم الله الرحمن الرحيم. مکرر پیشنهاد برنامه داده شده و پذیرفته نشده، به نظر حقیر دخالت فرهنگ در حوزه علمیه به هیچ وجه صلاح نیست و روحانیت در برنامه دینی و تحصیلی باید مستقل باشد).

۳. حضرت آیت‌الله العظمی آقای شریعتمداری به شرح ذیل اظهار نظر فرمودند:

(نظر ما راجع به مشمولین طلاب و امتحانات مربوطه این است که حوزه علمیه قم توسط اساتید ذی صلاحیت

امتحانات را دائر کنند و دخالت ادارات مربوطه آموزش و پرورش و غیره در این امر صلاح نیست زیرا سابقه عمل از اول بدین ترتیب بوده است و افکار عامه روحانیت و طلاب غیر این ترتیب را موافقت ندارد و حوزه علمیه روحانیت شیعه نباید از استقلال در امور مربوط به خود ساقط شود و هر چه احترام حوزه علمیه محفوظتر باشد به نفع دین و مملکت خواهد بود.

دلیلی ندارد که با حوزه علمیه هزار ساله شیعه به نظر دیگر نگاه کرده و معامله دیگری نمایند. البته در مورد آئین نامه تحصیلی طلاب نیز نظر اصولی داریم و آن این است که طلاب علوم دینی پس از فراغت از تحصیل تا زمانی که به وظایف دینی اشتغال دارند از قبیل تألیف یا تصنیف و اقامه نماز جماعت و وعظ و منبر و تدریس و نویسندگی به موجب گواهی دو نفر از مدرسین مورد اعتماد از اعزام به خدمت وظیفه معاف باشند). از فرصت استفاده کرده احترامات فائقه را تقدیم می‌دارد.

رئیس اداره آموزش و پرورش شهرستان قم - مهدی صدیقی

اظهارات فوق و عدم استقبال مجدد مراجع تقلید قم از طرح پیشنهادی دولت درباره امتحانات طلاب باعث شد این امر نتیجه‌ای برای رژیم پهلوی در بر نداشته باشد و آنان به تدریج بفهمند برنامه‌هایی که رژیم‌های سعودی و مصر در حوزه‌های علمیه کشورشان اجرا می‌کنند، در ایران اسلامی جایگاهی ندارد و علمای شیعه و مراجع عظام تقلید هوشیارتر از آن هستند که با دست خود تیشه به استقلال حوزه بزنند و نهالی را که طی سالیان دراز با خون دل خوردن بزرگانی نظیر مرحوم حاج شیخ عبدالکریم حائری (ره) و مرحوم آیت‌الله العظمی بروجردی (ره) رشد کرده، عظمت یافته و ثمر داده است، در اختیار کسانی قرار دهند که نه از دین چیزی می‌فهمند نه از علوم اسلامی بهره برده‌اند و نه درکی از روحانیت و شئون لازمه آن دارند.

به خصوص آنکه اتحاد مرحوم آقای گلپایگانی و مرحوم شریعتمداری در خصوص گرفتن امتحان مشترک از طلاب علوم دینی که از سال‌های ۵۰ به بعد ادامه داشت باعث شد تا رژیم پهلوی مقصود خود را نسبت به آنچه درباره امتحانات طلاب مطرح ساخته بود، دیگر پیگیری نکند و حوزه علمیه و امتحاناتش را به حال خود واگذارد.

امتحانات مشترک مراجع طبق برنامه‌های از قبل اعلام شده در روزهای پنج‌شنبه و جمعه دائر می‌شد و صحن مسجد اعظم و شبستان مسجد امام محل اجتماع طلاب برای امتحان دادن بود. این امتحانات که در صبح و عصر دائر می‌شد، اساس ارتقای رتبه تحصیلی و دریافت شهریه را تشکیل می‌داد.

متأسفانه در این اواخر کارشکنی‌های شریعتمداری باعث شده بود تا این امتحانات مشترک با مشکل مواجه شود و مرحوم آیت‌الله العظمی گلپایگانی خود رأساً امتحان طلاب را برگزار کند و البته این امر از دید مأمورین ساواک مخفی نمانده بود و آنان در یکی از گزارش‌های خود مراتب فوق را چنین منعکس کردند:

۲۶/۸/۲۸ - ۲۱/۶/۵۲

منبع ۹۷۶۹

روز ۳۶/۸/۲۰ [۱۳۵۶] محمود عباسی اظهار می‌داشت از روز چهارم ذی‌حجه جهت امتحان از طلاب ثبت نام می‌کنند و پس از آن امتحان شروع خواهد شد. این امتحان امسال فقط از طرف شریعتمداری است و به تنهایی امتحان می‌کند چون چند نفر افراد موجه و محترم را قبلاً نزد آقای گلپایگانی فرستاده و پیغام داده که می‌خواهیم امتحان طلاب را شروع کنیم، اگر موافق هستید مانند سال‌های قبل به اتفاق هم انجام دهیم.

ولی گلپایگانی جواب منفی داده و اظهار داشته خودمان در منزل از طلاب امتحان می‌کنیم. عباسی افزود معلوم نیست چرا گلپایگانی حاضر به امتحان مشترک نشده و جواب منفی داده که شریعتمداری مجبور شود به تنهایی امتحان کند و هر کس قبول شد به او شهریه بدهد چون این امتحان خاصیت دیگری ندارد و فقط برای شهریه است. قبلاً این دو مرجع با هم امتحان می‌کردند و سایر مراجع مانند خوئی و خوانساری و غیره قبول داشتند و از روی دفتر این دو شهریه می‌پرداختند ولی حالا معلوم نیست اگر شریعتمداری تنهایی امتحان کند دیگران قبول می‌کنند یا خیر.

نظریه شنبه - نظری ندارد.

نظریه یکشنبه - مفاد گزارش صحیح است، نتیجه امتحانات و عکس‌العمل سایرین متعاقباً به استحضار خواهد رسید.

نظریه دوشنبه - مفاد خبر و نظریه یکشنبه مورد تأیید است.

به هر حال چه مراجع تقلید آن روز به طور مشترک با یکدیگر، از طلاب امتحان می‌گرفتند و چه به صورت مجزا از یکدیگر، مهم این بود که این کار توسط خود روحانیت و از درون حوزه علمیه و به دست حوزویان انجام می‌شد نه توسط وزارت آموزش و پرورش و با نظارت ساواک!

و البته این خطر بزرگی بود که آن روزگار متوجه حوزه، روحانیت و مکتب تشیع شده بود و بحمدالله با عنایت علمای آگاه و مرجع متعهد و روشن‌ضمیر مرحوم آقای گلپایگانی(ره) این خطر دفع شد و رژیم پهلوی نتوانست از این طریق به اهداف شوم خود دست یازد.

در اینجا آنچه مهم است و در خاتمه این بحث باید بدان پرداخت، سیاست گام به گام رژیم پهلوی در پیشبرد هدف شوم خود می‌باشد. رژیم پهلوی در سال ۱۳۴۲ این طرح را به تصویب رسانید ولی به علت اوج نهضت امام خمینی(ره) در سال‌های ۴۲، ۴۳ و ۴۴ اجرای آن را به تعویق انداخت و سرانجام در سال ۴۵ تصمیم به اجرای آن گرفت و با مکاتبه و پیگیری عاقبت در سال ۴۶ اولین دوره امتحانات طلاب را برگزار کرد.

این روند تا سال ۱۳۵۰ کم و بیش ادامه یافت و علی‌رغم هشدارهای آموزش و پرورش، اختراهای ژاندارمری و پیشنهادهای ساواک قم مبنی بر سخت‌گیری درباره طلابی که در امتحانات حاضر نمی‌شدند، هیچ گزارشی در بین اسناد موجود نیست که سخت‌گیری‌هایی انجام شده باشد بلکه در گزارشی صریحا اعلام می‌شود «چون سیاست فعلی ایجاب نمی‌کند که تصمیمات حادی نسبت به طلاب گرفته شود لذا...»

این امر نشان‌دهنده آن است که رژیم پهلوی با اعمال سیاست گام به گام مطالب ذیل را مد نظر داشته است:

الف - آن رژیم که پس از تبعید امام خمینی(ره) این‌گونه تبلیغ می‌کرد که عموم روحانیون و مراجع شاهدوست هستند، و تنها فردی که اخلاک‌گرا بود و اذهان ملت را نسبت به شاهدوستی مسأله‌دار می‌کرد تبعید شده است و اکنون اوضاع کشور آرام می‌باشد، دیگر در این مسأله

قصد نداشت نسبت به طلاب سخت‌گیری کرده و مراجع را تحت فشار قرار دهد، زیرا خوف این را داشت که تحرکی جدید به وجود آید و حوزه علمیه با تعطیلی و تظاهرات یکپارچه خود بر همه آن تبلیغات و یاوه‌سرایی‌ها مهر بطلان زند (گرچه موضوعات دیگری بعدها پیش آمد و حوزه علمیه و روحانیت مبارز و یاران آن امام در تبعید، مهر بطلان بر این تبلیغات زدند).

متأسفانه در این اواخر کارشکنی‌های شریعتمداری باعث شده بود تا این امتحانات مشترک با مشکل مواجه شود و مرحوم آیت‌الله العظمی گلپایگانی خود رأساً امتحان طلاب را برگزار کند و البته این امر از دید مأمورین ساواک مخفی نمانده بود.

ب - بر اساس تحلیل فوق، رژیم سیاست تشویق و تهدید را در پیش گرفته بود تا از یکسو طلاب را از ترس اعزام به سربازی به پای امتحانات بکشاند و از سوی دیگر با تشویق و تطمیع عده‌ای باعث شود عموم حوزویان از این امر استقبال کنند و بدین‌وسیله از درون، حوزه علمیه را به سوی اهداف خود جلب نمایند

ج - سردمداران رژیم امید داشتند با استفاده از بعضی روحانیون همسو مثل شریعتمداری این موضوع را به نحو مسالمت‌آمیزی پیش برند و هیچ نیازی به جبر و برخورد تحریک‌آمیز نداشته باشند و حتی با تغییراتی در طرح پیشنهادی خود خواستند حوزویان را فریب دهند و به مقصود خود نائل گردند.

د - با توجه به همه عوامل فوق، طراحان این توطئه امید داشتند تثبیت این طرح مشمول مرور زمان شود و پس از مدتی که عده‌ای از طلاب آمدند و در امتحانات شرکت کردند، زشتی آن از بین برود و دیگر حوزویان نیز از این موضوع استقبال کنند و در واقع گذشت زمان این امر را در میان حوزه و روحانیت تثبیت کند.

ه - کلیه اسناد و پیگیری‌های این طرح در ساواک منطه قم در پرونده‌ای تحت عنوان

«آزمایش دروس طلاب» بایگانی شده است. این امر از دو جهت تأمل‌انگیز است:

۱. حضور ساواک در این ماجرا حضوری کلیدی و اساسی بوده است و از این جهت کلیه اقدامات انجام شده هم دقیقاً به مرکز و طبعاً به مسئولین بلندپایه رژیم پهلوی گزارش شده است و هم اسناد مربوطه با دقت طبقه‌بندی و بایگانی می‌شد تا در پیگیری‌های بعدی سوابق امر مورد ملاحظه قرار گیرد.

۲. عنوانی که برای پرونده انتخاب شده است (آزمایش دروس طلاب) می‌فهماند که طراحان آن برنامه خود نیز این طرح را آزمایشی می‌دانستند و هیچ‌امیدی به موفقیت آن نداشتند! و تمامی احتمال موفقیت آن را به گذشت زمان و برخورد زعمای حوزه با آن منوط کرده بودند. که عاقبت پایداری مرجعیت وقت باعث شد حيله و توطئه آنان با شکست فاحشی روبه‌رو شود. و مکروا و مکرالله و الله خیر الماکرین، عاقبت نه تهدید طلاب کارساز شد، نه تطمیع و تشویق معدود کسانی که مذبذب بودند ثمری بخشید، نه از دست عناصر خودی و افراد وابسته گره‌ای برایشان باز شد، نه گذشت زمان باعث شد زعمای حوزه و طلاب و فضلالی متعهد آن به خواب غفلت فرو روند و بالاخره نه مرجعیت آگاه و روشن‌ضمیر آن روز کوتاه آمد و عقب‌نشینی کرد و همه این موانع باعث شد که رژیم از این توطئه خود طرفی برنبنند و دست از پا درازتر از این اندیشه پلید فروگذاری نماید و تا پیروزی انقلاب اسلامی دیگر هیچ‌گاه به فکر اجرای این طرح مزورانه نیفتد.